

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/348407138>

Equivalència territorial en la planificació educativa a Barcelona: Diagnòstic i propostes

Technical Report · September 2019

DOI: 10.13140/RG.2.2.32757.19688

CITATIONS

4

READS

115

2 authors:

Xavier Bonal

Autonomous University of Barcelona

92 PUBLICATIONS 1,723 CITATIONS

SEE PROFILE

Adrián Zancajo

The University of Manchester

44 PUBLICATIONS 675 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

EDUPARTNER: Public-Private Partnerships in Educational Governance: An analysis of its dissemination, implementation and impact in a globalizing world [View project](#)

School segregation [View project](#)

Equivalència territorial en la planificació educativa a Barcelona: Diagnòstic i propostes

Xavier Bonal i Adrián Zancajo, GEPS-UAB

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	3
CAPÍTOL 1: EQUIVALÈNCIA TERRITORIAL EN LA IGUALTAT D'OPORTUNITATS EDUCATIVES	5
1.1. El concepte d'equivalència aplicat a la planificació educativa	5
1.2. Equivalència en accés, procés i resultats	6
CAPÍTOL 2: EQUILIBRIS I DESEQUILIBRIS EN LA DISTRIBUCIÓ DE L'OFERTA EDUCATIVA	10
2.1. L'equilibri territorial de places escolars de P3	10
2.2. Estructura espacial de l'oferta i valor de la proximitat	13
CAPÍTOL 3: ELS FLUXOS DE MOBILITAT DE L'ALUMNAT ENTRE TERRITORIS	18
3.1. Sobreescolarització i infraescolarització per zones educatives	18
3.2. Fluxos de mobilitat entre territoris	19
3.3. Factors associats a la mobilitat escolar	25
CAPÍTOL 4: DESIGUALTATS EN LA COMPOSICIÓ SOCIAL I SEGREGACIÓ ESCOLAR	27
4.1. Composició escolar dels centres: segregació escolar i concentració escolar	27
4.1.1. La desigualtat territorial per nivell d'estudis	27
4.1.2. Concentració d'alumnat immigrant no comunitari i segregació escolar de l'alumnat estranger	29
4.1.3. La segregació escolar de l'alumnat receptor d'ajuts del fons social i d'ajuts de menjador	36
4.2. Segregació escolar i zonificació	39
CAPÍTOL 5: LES DESIGUALTATS EN ELS COSTOS DE L'ESCOLARITZACIÓ	43
5.1. Els costos privats associats a l'escolarització	43
CAPÍTOL 6. EQUIVALÈNCIA TERRITORIAL I RECOMANACIONS DE POLÍTICA EDUCATIVA	48
6.1. L'índex d'equivalència territorial	48
6.2. L'equivalència en l'accés a l'escolarització i la mobilitat de l'alumnat	50
6.3. L'equivalència en la composició social i els costos d'escolarització	51
6.4. Equivalència territorial i propostes de política educativa	52

Introducció

Els canvis recents en el terreny demogràfic, econòmic i cultural han tingut un impacte significatiu en les dinàmiques dels processos d'escolarització a la ciutat de Barcelona. Entre els més destacats cal situar el fenomen de l'accelerada arribada de població immigrant els darrers anys, l'augment de la demanda d'escolarització pública respecte a la concertada, el canvi d'estratègies d'elecció escolar en un context de crisi econòmica, el trasllat de la pressió demogràfica des dels nivells d'infantil i primària a secundària, els canvis en l'estructura i composició de l'oferta escolar, les alteracions en la zonificació escolar o la reconfiguració de les expectatives educatives derivades de canvis normatius de prou importància com són la LEC o, sobretot, la LOMCE. A la ciutat de Barcelona, a més, cal afegir-hi un nivell elevat de mobilitat de la població, el qual genera un significatiu nivell de mobilitat escolar que s'afegeix a la 'mobilitat escolar no obligada'.

Aquest conjunt de processos alteren inevitablement les oportunitats socials i geogràfiques que gaudeixen el conjunt d'infants de la ciutat. La distribució de l'oferta escolar, els equilibris entre escola pública i concertada, la composició social dels centres o els seus projectes pedagògics no es poden entendre de manera estàtica. Canvien a mesura que canvia la mobilitat geogràfica de la població, la composició social dels barris, les dinàmiques del mercat educatiu i les prioritats d'elecció escolar de les famílies. Una oferta escolar "equilibrada" pot deixar de ser-ho en cinc o deu anys per les profundes alteracions socials i geogràfiques de l'entorn.

La planificació educativa, en aquest context canviant, és clau per tal d'assegurar l'eficàcia, l'eficiència i l'equitat en l'accés i durant el procés d'escolarització. Les decisions relatives a la composició de l'oferta escolar –nombre de centres, nombre de línies-, sobre la naturalesa de la mateixa –oferta pública i concertada- i sobre un conjunt de mecanismes a mans de l'administració pública per a corregir i consolidar estratègies de planificació educativa, són clau per tal d'assegurar la igualtat d'oportunitats educatives a la ciutat i supervisar-ne el seu compliment de manera regular.

Les mesures de política educativa en aquesta direcció s'enfronten a un conjunt de condicionants externs i a les expectatives, objectius i interessos específics –i en ocasions contraposats- de diversos col·lectius de la comunitat educativa. En aquest sentit, és responsabilitat de l'administració pública desplegar les mesures que assegurin la igualtat d'oportunitats educatives per a tots els infants de la ciutat, tot respectant el dret d'expressió de preferències en l'elecció escolar que preveu el nostre ordenament jurídic.

La inclusió escolar i la cohesió social han de ser principis rectors que l'administració educativa ha de desenvolupar en el model educatiu de la ciutat de Barcelona, d'acord amb la normativa vigent¹. La necessària compatibilitat d'aquest principi amb el respecte per la llibertat d'elecció de centre cal materialitzar-la en la qualitat educativa de tots els centres i en l'equitat en les oportunitats d'accés per tal d'assegurar una autèntica equivalència en l'oferta educativa.

Amb l'objectiu d'assegurar la igualtat d'oportunitats en el marc de la inclusió escolar i la cohesió social, correspon al Consorci d'Educació de Barcelona (CEB), com a administració educativa de la ciutat, vetllar pel principi d'igualtat de condicions en l'accés a l'escolarització de tot l'alumnat.² Aquest informe té com a objectiu proporcionar anàlisis i eines útils per a que el CEB pugui millorar la planificació educativa a la ciutat des del punt de vista de la igualtat d'oportunitats educatives de tots els nois i noies que s'escolaritzen en els nivells d'educació bàsica, des de la segona etapa de l'educació infantil fins al final de l'ESO. En concret, l'informe explora el concepte d'equivalència escolar com a criteri eficaç per a la distribució d'oportunitats educatives a la ciutat i com a marc de referència per a avaluar-ne el seu

¹ Llei d'Educació de Catalunya, article 2.

² Llei d'Educació de Catalunya, article 43.

equilibri territorial. L'informe realitza una diagnosi d'aquelles dimensions clau que poden garantir l'equivalència en els diversos aspectes del procés educatiu, com l'equilibri en l'oferta de places, els fluxos de mobilitat, la segregació escolar o els costos de l'escolarització.³ Finalment, el capítol 6 proposa un mètode per avaluar l'equivalència educativa dels diferents territoris de la ciutat i desplega un conjunt de recomanacions polítiques encaminades a corregir els desequilibris en l'accés, el procés i els resultats educatius entre territoris.

Més que aportar solucions definitives a un problema complex com és el de la planificació educativa, aquest estudi constitueix una mostra de les possibilitats metodològiques que pot aportar el concepte d'equivalència. Evidentment, els resultats que presentem cal emmarcar-los en l'accés a la informació a la qual hem pogut accedir. Les iniciatives de millora que en l'àmbit de la recollida i sistematització de la informació està duent a terme el CEB ben segur faran possible anàlisis més acurades i poder comptar amb l'evidència empírica i de qualitat necessària per a la presa de decisions.

³ Totes les dades analitzades en aquest informe provenen dels registres estadístics i administratius del Consorci d'Educació de Barcelona. També s'han fet servir les dades provinents del Directori de centres educatius del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya

CAPÍTOL 1.

Equivalència territorial en la igualtat d'oportunitats educatives

1.1. El concepte d'equivalència aplicat a la planificació educativa

El diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans defineix el concepte d'equivalència com a "igualtat de valor". El diccionari de la *Real Academia española* el defineix com a "igualtat en el valor, estimació, potència o eficàcia de dues o més coses o persones". El concepte d'equivalència, per tant, evoca la dimensió d'igualtat, però ho fa subratllant la dimensió d'igualtat de valor. La igualtat de valor no evoca dimensions idèntiques necessàriament, però sí igualtat entre objectes, circumstàncies o actius que poden tenir la mateixa utilitat o el mateix reconeixement des d'un punt de vista social.

El trasllat d'aquesta idea a la planificació educativa és interessant. Permet aproximar-nos a una idea de provisió de servei que no implica una oferta de característiques idèntiques, però sí del mateix valor des del punt de vista de les oportunitats educatives que atorga. Planificar des d'una lògica d'equivalència significa doncs estructurar la provisió de l'oferta i les condicions d'escolarització dels infants de manera que no hi hagi impediments objectius que minven les seves oportunitats d'aprendre, de progressar en l'escolarització i d'obtenir resultats educatius satisfactoris.

Planificar des del principi d'equivalència escolar requereix resoldre dues qüestions fonamentals. En primer lloc, cal acordar quan considerem que es produeix igualtat de valor d'una determinada oferta escolar o d'unes condicions d'escolarització específiques. Evidentment, el debat aquí pot ser ampli. De la mateixa manera que hi ha diferents maneres d'entendre el principi d'igualtat, l'equivalència en la planificació educativa pot entendre's des de diferents aproximacions. Des d'una lectura simple com assegurar un nombre mínim d'escoles per territori, fins a garantir el mateix nombre d'escoles públiques i concertades en una determinada zona, oferir les mateixes possibilitats d'accedir a escoles amb millor rendiment escolar o amb projectes educatius especialment innovadors, atorgar les mateixes probabilitats d'escolaritzar-se en un centre amb un nivell baix o alt d'alumnat amb necessitats educatives, o qualsevol altre criteri d'igualtat de valor que es consideri. És més, els exemples assenyalats no són mútuament excloents. Podem considerar que una oferta escolar és equivalent quan s'acompleix una, algunes o totes les condicions enumerades. Cal doncs respondre a la qüestió "equivalència de què?" per tal de disposar d'un principi estructurador de la planificació.

La segona qüestió que cal acordar fa referència al criteri que ha d'estructurar el principi d'equivalència. L'equivalència pot ser territorial, social, de gènere, d'origen o de qualsevol altra variable que es consideri rellevant des del punt de vista de la planificació i de les oportunitats educatives. L'estructuració d'una oferta escolar a partir del principi d'equivalència social pot donar lloc a un conjunt de decisions determinades, no forçosament idèntiques de les que resulten de fer-ho a partir d'un criteri d'altres necessitats educatives, com les d'origen cultural o les territorials. Per tant, cal també respondre a la qüestió de la "dimensió d'equivalència" a la qual ens referim.

En aquest informe plantegem una resposta a aquestes dues qüestions que són necessàries per tal d'estructurar el principi d'equivalència en la planificació educativa. La primera consideració és l'aposta per la dimensió territorial de l'equivalència escolar. D'una banda, la dimensió territorial és *de facto* una dimensió d'estructuració de la política educativa i de les dinàmiques socials de la ciutat. Les administracions planifiquen l'oferta mitjançant mapes d'escolarització i procuren proveir oportunitats educatives a tot el territori. Des d'una perspectiva d'equitat, a més, igualar les oportunitats de tots els individus sigui quin sigui el

seu lloc de residència es pot considerar un criteri de mínims, tot i que és evident que la seva importància és desigual en funció del nivell educatiu de referència (el territori és més important com més petits són els infants). L'opció per l'equivalència territorial en la planificació educativa no implica doncs establir una oferta i unes condicions d'escolarització idèntiques entre territoris, però sí d'igual valor. En la mesura en que la distribució territorial de l'oferta és desigual i en la mesura en que les característiques socials de cada territori són també desiguals, caldrà establir els criteris que permetin considerar l'existència d'equivalència en el valor de l'oferta. La distància de cada territori respecte a un hipotètic llindar mínim d'equivalència pot indicar-nos quines mesures i accions poden dur-se a terme per a assolir l'equivalència escolar. Les diferències entre territoris, poden indicar-nos també les oportunitats educatives d'uns i altres infants en funció del seu lloc de residència.

Un altre aspecte que cal tenir en compte és el de la delimitació territorial. La política educativa pot considerar que n'hi ha prou amb garantir l'equivalència per districtes, o entendre, com es fa a la ciutat de Barcelona, que els districtes són delimitacions territorials massa àmplies i que cal garantir l'equivalència entre zones educatives. Igualment, hi ha sobre la taula el debat de si calen encara delimitacions més petites i considerar el Gran Barri (GB) com a territori de referència. En aquest informe partirem de les zones educatives com a territoris de referència de la planificació escolar, si bé explorarem també el comportament d'algunes variables per GB en casos en els quals tingui sentit considerar delimitacions territorials més petites. El criteri d'equivalència, doncs, es mesurarà principalment per zones educatives, però lògicament una de les possibles recomanacions d'aquest informe serà la possible revisió del seu ús i/o la seva delimitació.

1.2. Equivalència en accés, procés i resultats

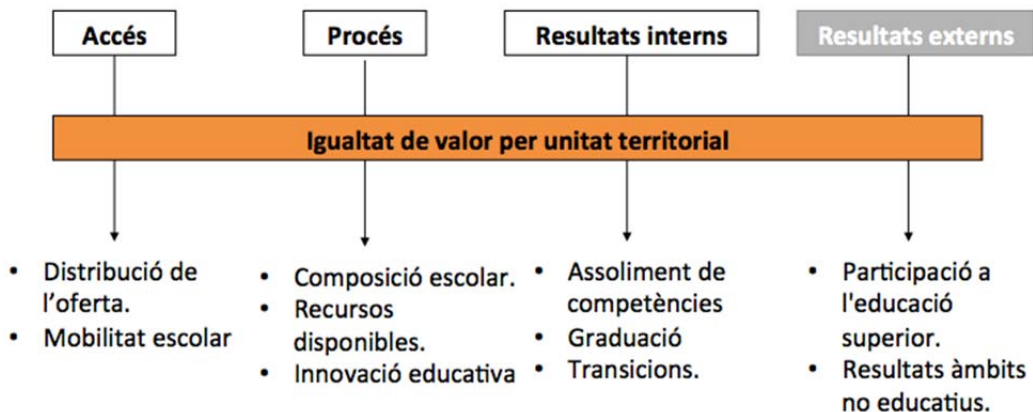
L'economia de l'educació identifica la funció de producció educativa com l'aplicació del concepte de "funció de producció" a l'educació.⁴ Consisteix simplement en posar en relació uns determinats *inputs* educatius (professorat, alumnat, escoles) amb uns *outputs* (rendiment acadèmic, inserció laboral, participació política). La transformació d'inputs en outputs té lloc mitjançant processos (procés d'ensenyament- aprenentatge), sota unes determinades condicions (ràtios alumnes/professor; despesa per alumne; qualitat pedagògica dels centres escolars; costos de l'ensenyament, etc.). Establir relacions unívokes en la funció de producció de l'educació és arriscat i comporta problemes d'atribució, però la funció de producció educativa s'ha adoptat pràcticament com a marc de referència per a la sistematització de la informació sobre els sistemes educatius. Els informes educatius d'organismes com l'OCDE, la UNESCO o el Banc Mundial structuren la informació sobre els sistemes educatius a partir d'una lògica de funció de producció educativa, i la mateixa estructura –amb algunes variants- és utilitzada per la majoria de governs en l'organització dels indicadors educatius.

Des d'un punt de vista teòric-conceptual, l'estructuració de l'equivalència territorial a partir dels principis de la funció de producció educativa suposa identificar la igualtat de valor de diferents indicadors corresponent a cadascuna de les fases. La figura 1a presenta de manera esquemàtica els indicadors idonis dels quals caldria disposar per a completar una mesura global de l'equivalència territorial del procés de producció educativa. L'accés, el procés educatiu i els resultats queden recollits per les dimensions especificades. Una diagnosi completa ens hauria de permetre disposar d'informació de cadascuna de les dimensions que apareixen a la figura. Els resultats externs (*outcomes*) fan referència al valor de canvi de l'educació en aspectes que van més enllà del mateix sistema educatiu, i que per tant depenen d'altres institucions i sectors, com el mercat de treball o els mecanismes de socialització

⁴ Vegeu definicions de funció de producció de l'educació a Calero, J. i Bonal, X. (1999) *Política educativa y gasto público en educación*. Pomares-Corredor o a Carnoy, M (2006) *Economía de la educación*. Editorial UOC.

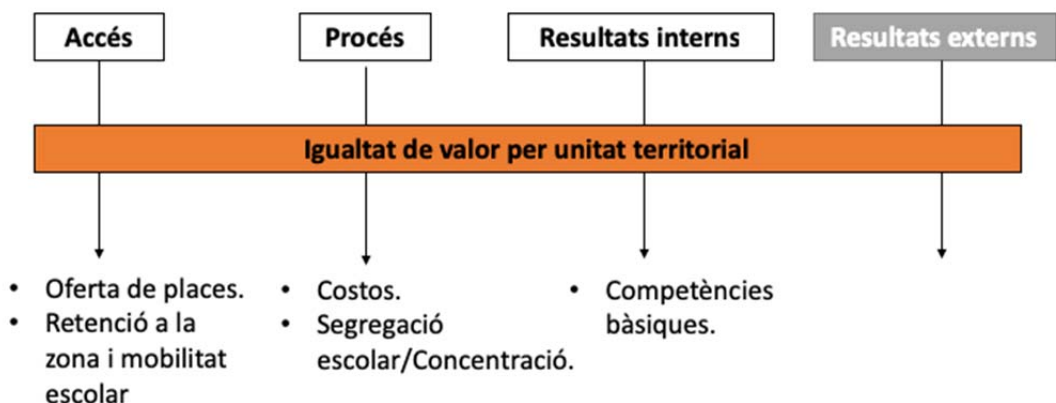
democràtica d'un país. En aquest informe, i malgrat la seva importància, és una informació que no abordarem.

Figura 1a. El concepte d'equivalència en les fases del procés de producció educativa

Les limitacions de l'accés a la informació ens impossibiliten accedir a tota la informació desitjable. La figura 1b recull els indicadors als quals podem accedir desagregats per zones educatives i per grans barris. Com es pot observar, ometen alguns aspectes importants (com les taxes de graduació i les transicions educatives). No obstant això, els indicadors ens permeten copsar dimensions claus de l'equitat educativa que poden ajudar a construir el concepte d'equivalència territorial.⁵

Figura 1b. Indicadors d'equivalència territorial en el procés de producció educativa

⁵ En aquest informe presentarem indicadors relatius a les diferències territorials en indicadors d'accés i de condicions d'escolarització. Amb l'objectiu de preservar l'anonimat de centres i territoris, optem per no fer públics els resultats de les proves de competències bàsiques, els quals sí que s'incorporaran en el càlcul de l'índex d'equivalència territorial al capítol 6.

La mesura de la igualtat de valor per a cadascuna de les dimensions incloses en les diferents fases del procés es pot calcular a partir de diferents mesures de comparació entre poblacions

1. *Llindar mínim*: segons la qual es pot considerar que l'equivalència territorial es produeix quan tots els territoris de la ciutat (zones o grans barris), assoleixen aquest llindar. La dispersió en el comportament de l'indicador no altera en aquest cas la igualtat de valor entre territoris. Una mesura de llindar mínim pot ser per exemple un percentatge de població resident en una zona que s'escolaritza en la mateixa zona de residència (50%, per exemple). Evidentment això comporta l'establiment de llindars que en alguns casos provenen d'un criteri arbitrari i que poden variar en funció de la dimensió i indicador que es mesuri.
2. *Distància entre mínims i màxims*: segons la qual la comparació entre dues o més zones es realitza valorant la diferència entre màxims i mínims d'un determinat indicador. La diferència es pot mesurar mitjançant una resta o un quocient (ràtio). Un exemple de mesura de desigualtat de distància entre valors màxims i mínims és la diferència entre places escolars en escoles d'elevat rendiment educatiu vs. places ofertes en escoles de baix rendiment educatiu.
3. *Dispersió*: La dispersió ens indica com de concentrades o disperses es troben les observacions de la distribució. Un exemple de mesura de dispersió és la desviació estàndard dels costos educatius entre les diferents zones. Una desviació estàndard elevada ens indica una desigualtat interna alta entre els costos educatius de les zones.

Aquestes mesures de desigualtat es poden considerar idònies per a un tipus d'indicadors o uns altres, o per a una lògica determinada per mesurar l'equivalència territorial. Dit d'una altra manera, són els criteris de política educativa que s'emprin en la conceptualització de la igualtat de valor el que determinarà en bona mesura la selecció d'indicadors i les mesures idònies de càlcul de la desigualtat de cada indicador.

A tall d'exemple, la taula 1.1. estableix les mesures de desigualtat més adients per als indicadors inclosos a la figura 1b en cada fase del procés. Tot i que la desigualtat territorial de cada indicador pot ser mesurada amb diferents instruments, hi ha mesures de desigualtat més adequades que altres en funció de l'indicador. Per exemple, la mesura de l'equivalència territorial de la mobilitat escolar és raonable mesurar-la de dues maneres. D'una banda mitjançant la capacitat de retenció de cada zona (llindar mínim) o mitjançant la dispersió de la demanda educativa a diferents zones escolars. Per la seva banda, l'equivalència territorial pel que fa a l'oferta de places de "qualitat" es pot mesurar a partir de les diferències entre el percentatge de places escolars en centres de rendiment elevat i de rendiment baix. En resum, tot i que la desigualtat de cada indicador pot ser expressat de diferents maneres, la taula 1.1. selecciona les més adients en funció de la naturalesa de cada indicador. Els capítols següents analitzaran les desigualtats territorials d'aquests indicadors a partir de les mesures de referència incloses a la taula.

Taula 1.1. Indicadors per fases del procés de producció educativa i mesures de desigualtat

	ACCÉS	PROCÉS	RESULTATS
Llindar mínim	<ul style="list-style-type: none">• Mobilitat escolar (retenció a la zona)	<ul style="list-style-type: none">• Segregació i concentració escolar alumnat del fons social o receptor d'ajuts de menjador• Immigració de països pobres	<ul style="list-style-type: none">• Centres amb un nivell mínim de rendiment per matèries.
Distància	<ul style="list-style-type: none">• Ràtio escolaritzats/residents• Ràtio places públiques/concertades	<ul style="list-style-type: none">• Ràtio alumnes de famílies amb estudis alts/baixos	<ul style="list-style-type: none">• Diferència de centres amb rendiment alt i baix per matèries.
Dispersió	<ul style="list-style-type: none">• Mobilitat escolar (fluxos)	<ul style="list-style-type: none">• Costos (desviació típica per zones)	

CAPÍTOL 2

Equilibris i desequilibris en la distribució de l'oferta educativa

L'objectiu d'aquest capítol i del capítol 3 és explorar dimensions de l'equivalència en l'accés a l'escolarització. Tal i com hem assenyalat en el primer capítol, construir l'equivalència en l'accés passa per garantir oportunitats educatives independents del territori de residència. En aquest capítol explorarem la distribució de l'oferta territorial d'educació obligatòria en el territori (per sectors de titularitat i en funció del rendiment de les escoles), mentre que deixarem per al capítol 3 l'anàlisi dels fluxos de mobilitat escolar entre territoris. Des del punt de vista de la planificació escolar, seria desitjable que les dues dimensions estiguessin equilibrades territorialment (si bé el cas de la mobilitat educativa és més complex en funció dels nivells de segregació residencial i del tipus de grups socials que es mouen entre zones educatives). Evidentment, els desequilibris territorials en l'accés poden estar condicionats per nombrosos factors, com les limitacions o els excessos d'oferta, la percepció de la qualitat escolar del territori, la concentració d'alumnat immigrant o les oportunitats d'escolarització en zones que entren en 'competència' amb la zona de residència.

2.1. L'equilibri territorial de places escolars de P3

La taula 2.1. i el mapa 2.1. permeten visualitzar el fet que Barcelona és una ciutat amb desequilibris rellevants en la distribució de l'oferta. En el seu conjunt, l'oferta de places supera la demanda potencial (calculada a partir de la població de 2 anys⁶). Tot i així, la cobertura de places és notablement desigual entre zones. Si bé en gairebé totes les ZE supera el 75%, s'observa un dèficit crònic a la Z15: El Carmel-La Taixonera (54% de places) a la Z21: Trinitat Vella (62%) i a la Z17: Porta-El Turó de la Peira-Vilapicina i la Torre Llobeta-Can Peguera (73%). D'altra banda, la sobreoferta, com era d'esperar se situa especialment a les zones més benestants de la ciutat, que compten amb una elevada densitat d'escoles. Les dades són especialment destacables a la Z14: la Font d'en Fargues (453%), a la Z9: Sarrià-Les Tres Torres (201%), a la Z11: la Salut-Vallcarca i el Penitents- El Coll (151%), a la Z7: Les Corts (131%) i a la Z10: El Putxet i el Farró-St. Gervasi- la Bonanova-Galvany (127%). El mapa 2.1. permet visualitzar les diferències en la cobertura de places escolars entre les zones.

Com és lògic, el fet que la planificació de places respongui a l'estructura de ZE permet observar un millor equilibri en la distribució de l'oferta per ZE que no pas per GB.

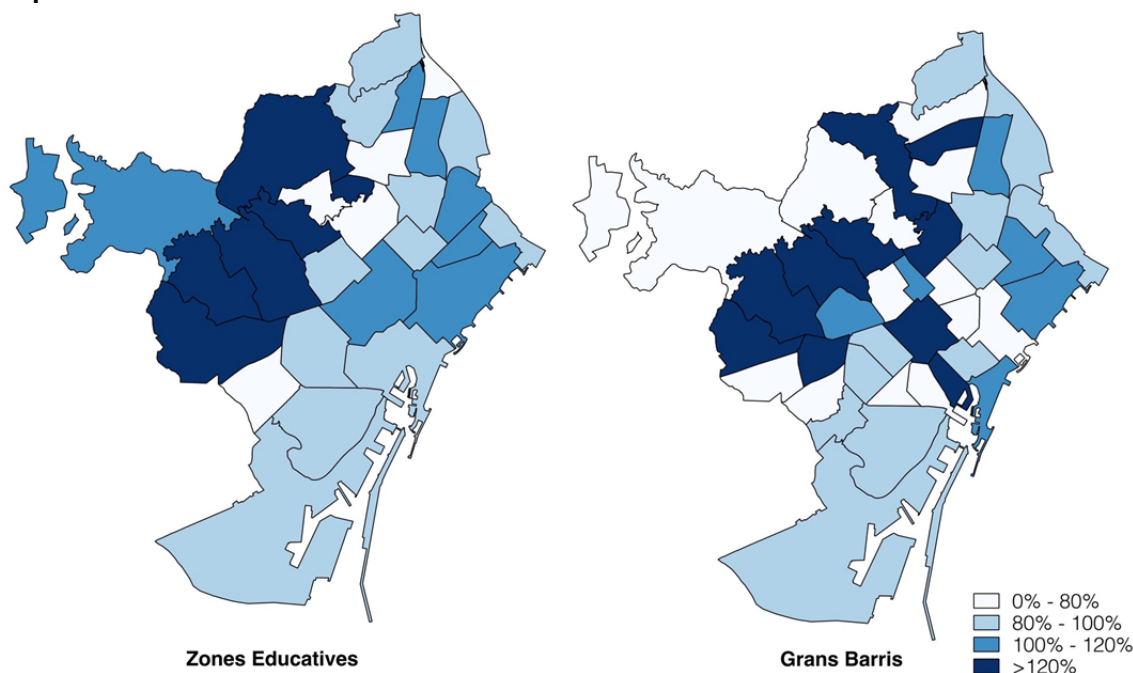
⁶ Cal tenir en compte que en el cas de Barcelona, a l'hora de realitzar l'oferta de places durant el procés de preinscripció, la demanda potencial es calcula a partir de les dades dels padró però aplicant un factor corrector en funció de les dinàmiques d'escolarització a cada territori en anys precedents. Tot i així, per aquesta anàlisi s'ha optat per mantenir el total de població de 2 anys per poder avaluar la relació entre places i població objectiu resident.

Taula 2.1: Oferta de places de P3 a la ciutat segons zona educativa. Curs 2016-17

		Oferta places P3	Població 2 anys	Places/ Població	Oferta Pública	Oferta privada	Places pública/ població	Places privada/ població
Z01	Ciutat Vella	633	754	84%	358	275	47%	36%
Z02	l'Eixample - Dreta	1.157	1.031	112%	432	725	42%	70%
Z03	l'Eixample- Esquerra	875	1.074	81%	402	473	37%	44%
Z04	el Poble Sec - la Font de la Guatlla	365	422	86%	190	175	45%	41%
Z05	la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	240	253	95%	190	50	75%	20%
Z06	Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	591	780	76%	316	275	41%	35%
Z07	Les Corts	902	687	131%	327	575	48%	84%
Z08	Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	66	58	114%	49	17	84%	29%
Z09	Sarrià - les Tres Torres	925	461	201%	175	750	38%	163%
Z10	el Putxet i el Farró- Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	1.150	906	127%	50	1.100	6%	121%
Z11	la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	475	314	151%	225	250	72%	80%
Z12	la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	600	702	85%	325	275	46%	39%
Z13	el Baix Guinardó - Can Baró - el Guinardó	439	564	78%	190	249	34%	44%
Z14	la Font d'en Fargues	326	72	453%	201	125	279%	174%
Z15	el Carmel - la Teixonera	185	343	54%	110	75	32%	22%
Z16	Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	474	323	147%	149	325	46%	101%
Z17	Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	419	572	73%	144	275	25%	48%
Z18	la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	338	405	83%	188	150	46%	37%
Z19	la Prosperitat - la Trinitat Nova	313	288	109%	238	75	83%	26%
Z20	Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	157	177	89%	132	25	75%	14%
Z21	la Trinitat Vella	75	121	62%	50	25	41%	21%
Z22	Baró de Viver - el Bon Pastor	169	175	97%	94	75	54%	43%
Z23	Sant Andreu	571	521	110%	271	300	52%	58%
Z24	Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	550	582	95%	375	175	64%	30%
Z25	el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	401	498	81%	227	174	46%	35%
Z26	Parc i Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	801	779	103%	595	206	76%	26%
Z27	el Besòs i el Maresme	215	227	95%	115	100	51%	44%
Z28	Provençals del Poblenou	225	210	107%	175	50	83%	24%
Z29	la Verneda i la Pau - Sant Martí de Provençals	419	413	101%	219	200	53%	48%
	Barcelona	14.689	13.712	107%	6.512	7.544	47%	55%

Mapa 2.1. Zones i grans barris en funció del nivell d'oferta de places de P3 respecte a la població resident. Curs 2016-17

És interessant observar la relació entre els casos de sobreoferta o infraoferta per sectors de titularitat. Si ens fixem en els casos més extrems d'infraoferta escolar cal destacar dues zones en les quals aquesta infraoferta ve determinada per una manca crònica de places públiques. És el cas especialment de la ZE15: El Carmel- la Teixonera, amb només un 32% de cobertura de places pública i el cas de la ZE17: Porta-El Turó de la Peira-Vilapicina i la Torre Llobeta-Can Peguera, amb un 25%. En aquest segon cas, l'oferta d'escola concertada pal·lia parcialment el dèficit d'oferta pública, però en el cas de la ZE15 no és així i la cobertura de places del sector concertat a la zona se situa només en el 22%. **S'evidencia doncs que l'oferta de places del sector concertat rarament té caràcter compensatori dels dèficit d'oferta pública.** La cobertura d'oferta privada és netament més baixa a les zones escolars amb barris de més baix nivell socioeconòmic o en zones amb menys densitat poblacional i es dispara a les zones dels districtes IV i V i a la ZE14: la Font d'en Fargues. Les places del sector concertat són especialment escasses a zones escolars de Nou Barris o a la ZE5: la Marina del Prat Vermell-la Marina del Port (20%). Els dèficit d'oferta pública criden també l'atenció en zones en les quals l'oferta és aclaparadament privada –com és el cas de la ZE10: El Putxet i el Farró-St. Gervasi- la Bonanova-Galvany, amb una cobertura d'escola pública de només el 6%, o a la ZE9: Sarrià-Les Tres Torres (tot i que en aquest cas l'oferta pública arriba fins el 38%). Altres zones escolars de la ciutat, majoritàriament de classe mitjana, presenten dèficits de cobertura pública de places de P3 sense que l'oferta privada complementi suficientment l'oferta de places. Aquest és el cas de la ZE3: Eixample Esquerra (amb un 37% d'oferta pública) o el cas de la ZE13: el Baix Guinardó-Can Baró-el Guinardó (34%).

La visualització per GB, com era d'esperar, reproduïx i fins i tot augmenta els desequilibris entre territoris. Alhora, permet observar amb major detall àrees en les quals el dèficit d'oferta pública s'accentua especialment i que la distribució per zones escolars no permetien observar: és el cas del GB de l'Antiga Esquerra de l'Eixample (15%), Sant Antoni (17%), els Barris de la Vall d'Hebron (22%), Vilapicina, Porta, el Turó de la Peira i Can Peguera (25%) o la Maternitat i Sant Ramon (25%). Evidentment, en la divisió per GB s'accentuen encara més les diferències d'oferta pública i privada entre determinades zones.

Aquest és el cas d'alguns GB del districte 5 en els quals l'oferta pública baixa radicalment fins el punt d'arribar a l'absència de places públiques en algun GB (cas de Pedralbes).

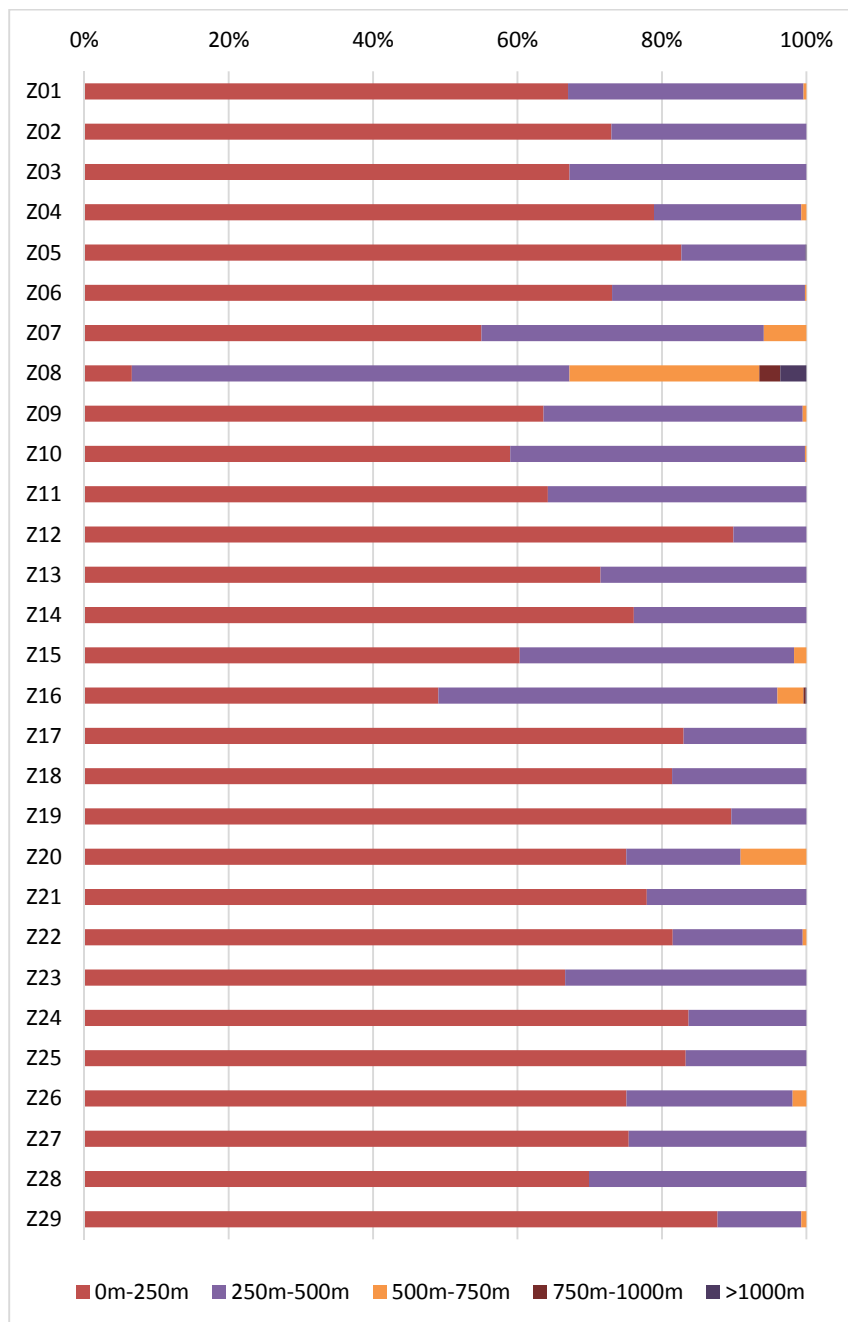
L'equivalència en l'oferta territorial de places de P3, en definitiva, ens mostra alguns desequilibris notables entre zones amb infra oferta i sobre oferta escolar, els quals no són independents de la desigualtat socioeconòmica entre barris i districtes de la ciutat ni de la distribució de l'oferta de places del sector concertat. Mentre que en algunes zones escolars l'oferta de places d'escola concertada complementa l'oferta pública, en altres zones actua com a element que desequilibra la cobertura total (per excés o per defecte).

2.2. Estructura espacial de l'oferta i valor de la proximitat

En aquest segon apartat ens ocupem d'observar aspectes relacionats amb l'estructura espacial de l'oferta escolar i la seva relació amb les pautes de demanda. El primer indicador que analitzem fa referència a la distribució espacial de les escoles per zones educatives. El gràfic 2.1. il·lustra la distància a la qual se situen les escoles més properes dels alumnes respecte a l'illa de cases de residència dels alumnes, per zones educatives. Es pot constatar com en la majoria de zones hi ha un elevat percentatge d'alumnes que disposen d'escoles properes, inferiors a 250 metres de distància. L'única excepció destacada la constitueix la ZE8, de molt baixa densitat poblacional i escolar. Amb tot, fora d'aquesta zona hi ha també diferències destacades entre territoris que s'expliquen per les diferències en la distribució espacial de l'oferta. Així, l'orografia i la dispersió territorial de la població de la ZE20, per exemple, explica que per a gairebé un 10% dels alumnes l'escola se situï a més de 500 metres. En menor proporció també es troben en aquesta situació les ZE7 i la ZE15. Fora de la ZE8, només en quatre zones hi ha menys del 60% de l'alumnat amb escoles a distàncies inferiors a 250 metres com a escoles més properes. En general, es pot considerar doncs que el criteri d'equivalència en l'estructura espacial de l'oferta es compleix, excepte per a un percentatge relativament petit de famílies per a les quals es poden valorar possibles mesures compensatòries.

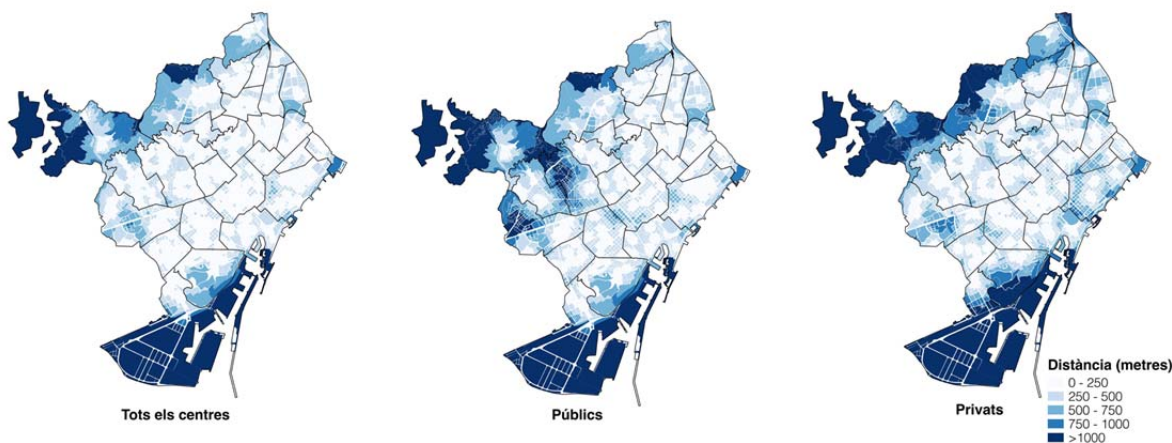
Gràfic 2.1: Percentatge d'alumnes residents a cada zona educativa segons la distància a la qual tenen l'escola més propera (m) segons zona educativa. Curs 2016-17.

Els mapes 2.2. reflecteixen l'estructura espacial de l'oferta escolar d'educació infantil i primària per zones educatives. Els mapes s'han realitzat prenent com a referència la distància a l'escola més propera respecte a cada illa de cases. La seva interpretació revela d'una banda, la major concentració d'oferta escolar al centre de la ciutat respecte a les zones perifèriques, especialment de la ZE5, la ZE8 i la ZE16. El més destacat no obstant, són les diferències en les pautes de distribució geogràfica de l'oferta entre el sector públic i el sector concertat. L'oferta pública és àmplia i pròxima als districtes de classe mitjana i més desafavorits, però en els districtes 4 i 5 hi ha un nombre elevat d'illes de cases per a les quals el centre públic més proper se situa a més de 1000 metres de distància. La relació

entre districtes en canvi, s'inverteix en el cas de l'oferta privada concertada, que és extensa i pròxima en els districtes benestants i menor en districtes perifèrics, sobretot en zones de Nou Barris i de Sants-Montjuic. L'escassetat d'oferta pública en algunes zones i l'absència d'oferta concertada en altres revela la segmentació del mercat educatiu entre sectors de titularitat, i és sens dubte un factor afegit que explica la polarització social entre sectors de titularitat a la ciutat.

Mapa 2.2.: Distància del centre més proper d'educació infantil i primària per illes de cases, total i per sector de titularitat. Curs 2016-17.

És interessant, en tot cas, observar si la proximitat de l'oferta es correspon amb la proximitat en les pautes de demanda. La taula 2.2. recull el percentatge d'infants escolaritzats a l'escola més propera del seu lloc de residència. La taula mostra les diferències entre zones d'aquest fenomen, alhora que inclou les diferències en funció de la nacionalitat de l'alumne i en funció de la titularitat dels centres. Evidentment, l'indicador de màxima proximitat s'ha de considerar imperfecte, perquè pot estar condicionat per l'estructura de l'oferta a cada territori i especialment pel grau de densitat escolar a cada zona. Amb tot, ja hem vist en el gràfic anterior que el volum d'oferta de proximitat és àmplia. Les dades revelen d'una banda, la inexistència de correlació entre la proporció d'alumnes que tenen escoles molt properes al domicili i l'opció per escollir l'escola més propera al seu domicili. Zones amb la mateixa estructura d'oferta escolar en termes de proximitat mostren pautes de tria força diferenciades (es pot comparar per exemple la ZE1 amb la ZE3, la ZE9 i la ZE23). La tendència general és que la màxima proximitat és més alta en les zones socialment més desfavorides. Evidentment, l'aïllament geogràfic accentua especialment la tria per proximitat (cas de la ZE20), però la distribució interna dins de cada districte revela que, en general, són les zones socialment més desfavorides aquelles en les quals les tries de les famílies maximitzen la proximitat geogràfica. Excepcions a aquesta regla les trobem a la ZE8, on la proximitat de tria és elevada en una zona benestant per una qüestió de baixa densitat escolar, i al districte de Sant Marti, on la tria per proximitat és superior a la ZE26 que a la ZE27, tot i ésser la primera una zona més benestant.

Taula 2.2: Percentatge d'alumnes de cada zona educativa que assisteixen a l'escola més propera del domicili segons nacionalitat i titularitat de centre. Curs 2016-17.

		% Alumnes	Nacionalitat		Titularitat	
			Nadius	Estrangers	Privat	Públic
Z01	Ciutat Vella	20,2	17,4	23,7	13,0	26,0
Z02	Eixample Dreta	14,9	14,1	19,3	11,4	20,5
Z03	Eixample Esquerra	14,8	14,5	16,8	14,7	15,1
Z04	El Poble Sec-la Font de la Guatlla	17,8	16,4	21,3	16,2	19,2
Z05	la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	24,2	23,8	26,3	22,1	25,4
Z06	Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	15,6	14,7	20,6	14,7	16,7
Z07	Les Corts	13,3	13,3	13,7	12,0	15,3
Z08	Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	28,5	27,6	40,0	7,7	39,6
Z09	Sarrià-les Tres Torres	11,3	11,0	18,9	13,4	3,8
Z10	el Putxet i el Farró - Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	15,2	15,0	17,9	16,5	6,1
Z11	la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	15,4	15,1	18,5	12,2	19,8
Z12	la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	12,9	12,5	16,1	8,4	18,1
Z13	el Baix Guinardó - Can Baró - el Guinardó	16,7	15,9	22,3	18,1	15,3
Z14	la Font d'en Fargues	20,1	19,8	28,6	13,4	25,1
Z15	El Carmel-la Teixonera	15,2	13,8	23,0	13,3	17,2
Z16	Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	21,7	20,7	30,0	18,8	24,9
Z17	Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	18,1	16,8	23,7	21,3	14,1
Z18	la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	21,8	20,0	30,1	13,5	30,1
Z19	la Prosperitat - la Trinitat Nova	20,0	17,1	31,6	10,1	26,7
Z20	Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	38,7	34,7	46,4	22,8	43,2
Z21	La Trinitat Vella	24,0	21,6	29,3	22,8	24,5
Z22	Baró de Viver- el Bon Pastor	37,3	37,4	36,4	53,6	20,7
Z23	Sant Andreu	18,7	18,5	20,9	18,6	18,8
Z24	Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	16,4	15,9	20,0	9,9	22,0
Z25	el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	18,4	18,6	17,1	14,2	22,4
Z26	el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	21,8	21,5	23,3	10,7	26,9
Z27	el Besòs i el Maresme	19,4	15,3	28,3	16,9	20,9
Z28	Provençals- Poblenou	24,2	22,7	33,2	2,5	34,0
Z29	la Verneda i la Pau - Sant Martí- de Provençals	20,2	19,0	27,4	9,7	28,8

Les pautes de tria per proximitat són també significativament diferents entre l'alumnat nadiu i estranger. En general, la tria per proximitat és superior en el cas de l'alumnat estranger a la majoria de zones. Tot i així, hi ha algunes zones socialment desafavorides en les quals la relació s'inverteix (cas de les ZE5, ZE20 i ZE22). Fora d'això, les diferències són molt variables entre zones, sense que es pugui identificar una pauta clara entre el nivell de desenvolupament socioeconòmic de la zona i les diferències en les tries per proximitat entre alumnat immigrant i autòcton. Hi ha diferències molt elevades entre alumnat immigrant i autòcton a les ZE2, ZE3, ZE7, ZE9 o ZE12 (zones clarament benestants) però també n'hi ha a zones com la ZE15, ZE27. Els mercats educatius locals ben segur expliquen en cada cas les dinàmiques d'escolarització entre alumnat autòcton i immigrant.

Pel que fa a les diferències entre sectors de titularitat, la tria de l'escola més propera s'accentua de manera important en el sector públic més que en el concertat en gairebé totes les zones. Les excepcions tenen lloc només a cinc ZE, molt desiguals pel que fa al seu nivell social (ZE9, ZE10, ZE13, ZE17 i ZE22). En el cas de les ZE9 i ZE10 la superior oferta privada explica que la probabilitat de tria del centre més proper sigui més elevada al sector privat que al públic. En el cas de la ZE22 en canvi, la forta diferència es produeix perquè dels dos centres privats de la zona un d'ells se situa ben bé al centre de la zona de major densitat poblacional, la qual cosa augmenta l'indicador de proximitat per les famílies que el trien i redueix la d'aquells que trien escola pública. Les diferències més acusades en favor de l'escola pública se situen en les ZE8 (que s'explica per la ubicació de dues escoles pública i una concertada a la zona), la ZE20 (per aïllament geogràfic i la presència d'una única escola concertada) o a la ZE28 (amb 4 centres públics i dos de concertats).

En definitiva, la distribució dels grups socials al territori i la ubicació de les escoles altera ocasionalment unes pautes d'elecció que reforcen la proximitat en el cas de l'alumnat estranger i en el cas de les tries d'escola pública. El capítol següent s'ocuparà d'observar les relacions entre zonificació, mobilitat i segregació escolar.

CAPÍTOL 3.

Els fluxos de mobilitat de l'alumnat entre territoris

Aquest capítol analitza la mobilitat geogràfica de l'alumnat. La planificació educativa en zones escolars preveu reforçar el criteri de proximitat i evitar excessivament la dispersió de la demanda educativa. El canvi en el sistema de baremació de la proximitat escolar aprovat l'any 2012 (amb el pas de sis a dotze escoles –sis públiques i sis concertades com a territori de referència per a cada família) pot haver facilitat una menor correspondència entre zones de residència i zones d'escolarització. Malauradament, no disposem de dades que ens permetin realitzar la comparació entre el model anterior a 2012 i l'actual. Sí és possible, però, observar els fluxos de mobilitat entres zones educatives i entre barris d'escolarització. L'equivalència territorial pel que fa als fluxos de mobilitat ens hauria d'oferir una fotografia en la qual es produeix una coincidència elevada entre la zona de residència i la de l'escolarització o, si més no, un comportament semblant entre zones pel que fa a l'entrada o sortida d'estudiants. És evident que la distribució de l'oferta escolar condiona àmpliament els fluxos d'escolarització. La ciutat concentra dèficits i superàvits de places escolars en diferents indrets. Ara bé, l'existència d'aquesta distribució desigual pot ser potencialment (si bé, relativament) corregida mitjançant el disseny de zones i els marges de possibilitats d'elecció. Observar les característiques dels fluxos de mobilitat és doncs un exercici interessant de cara a entendre els pols d'atracció i expulsió de la ciutat, més enllà de l'estructura de l'oferta escolar.

3.1. Sobreescolarització i infraescolarització per zones educatives

La taula 3.1. ens mostra en nombres absoluts els infants en edat d'escolarització en educació primària residents a cada zona i el nombre d'infants escolaritzats a les mateixes. La ràtio permet veure amb claredat quines ZE són expulsores o atraients d'escolarització. Les diferències, com es pot observar, són significatives. La sobreescolarització és especialment significativa a dues zones amb elevada oferta escolar (ZE9 i ZE14), als districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Horta-Guinardó, les quals són també tradicionalment pols d'atracció de la demanda. Seguidament, les ZE7, ZE11, ZE16, ZE23 i ZE2 presenten també nivells elevats de sobreescolarització.

Pel que fa a la infraescolarització, cal destacar especialment el cas de la ZE15 (el Carmel – la Teixonera) amb una capacitat de retenció de l'alumnat resident a la zona de només el 55%, o el cas de de la ZE21 (Trinitat Vella), amb un 66%.

La taula revela com, en general, els dèficits o superàvits d'escolarització tenen una correspondència elevada amb el nivell socioeconòmic de les ZE. Així, les zones amb més nivell econòmic i cultural presenten nivells de sobreescolarització o proporcions properes al 100%, mentre que la infraescolarització té lloc a les zones més pobres (en el districte de Nou Barris, per exemple, totes les ZE tenen infraescolarització). Algunes excepcions a aquesta regla poden ser causades per dèficits significatius d'oferta pública en algunes zones escolars, els quals obliguen a algunes famílies a cercar escolarització fora de la zona –cas per exemple de la ZE3 (Esquerra de l'Eixample). En segon lloc, destaquen alguns contrastos interns dins dels districtes. Així, al districte de Gràcia contrasta especialment la situació de les ZE11 i ZE12, al de Sant Andreu les diferències entre les ZE22 i ZE25, d'una banda, i ZE23 de l'altra, o a Sant Martí el contrast entre les ZE26 i ZE27. L'anàlisi per GB confirma com opera la polarització dins dels districtes. En el cas de Ciutat Vella, contrasta fortament la sobreescolarització del Barri Gòtic o de Sant Pere, Santa Catarina i la Ribera amb la situació d'el Raval o la Barceloneta, on la infraescolarització és molt marcada. En tots aquests casos la zona més benestant sembla absorbir l'alumnat d'altres zones properes del districte menys pròsperes, actuant així com a pol de competència entre centres. Finalment, cal assenyalar que el fet que la majoria de ZE presentin situacions d'infraescolarització és clarament perjudicial en la lluita contra la segregació escolar de l'alumnat socialment més desfavorit. L'existència de vacants en ZE amb especial dificultats

socials facilita processos de polarització de la demanda i dificulta l'escolarització equilibrada d'aquest alumnat entre els centres de la zona.

Taula 3.1. Infraescolarització i sobrescolarització per zones educatives. 2n cicle d'educació infantil i primària. Curs 2016-17.

		Residents	Escolaritzats	Escolaritzats/ Residents
Z01	Ciutat Vella	3.590	3.219	90%
Z02	Eixample Dreta	5.185	5.753	111%
Z03	Eixample Esquerra	5.132	4.444	87%
Z04	El Poble Sec-la Font de la Guatlla	2.026	1.622	80%
Z05	la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	1.557	1.177	76%
Z06	Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	3.971	3.028	76%
Z07	Les Corts	3.450	4.479	130%
Z08	Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	257	280	109%
Z09	Sarrià-les Tres Torres	2.261	4.980	220%
Z10	el Putxet i el Farró - Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	4.981	5.578	112%
Z11	la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	1.740	2.453	141%
Z12	la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	3.403	3.003	88%
Z13	el Baix Guinardó - Can Baró - el Guinardó	2.866	2.387	83%
Z14	la Font d'en Fargues	526	1.913	364%
Z15	El Carmel-la Teixonera	2.185	1.196	55%
Z16	Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	2.025	2.681	132%
Z17	Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	3.241	2.426	75%
Z18	la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	2.512	2.097	83%
Z19	la Prosperitat - la Trinitat Nova	1.750	1.471	84%
Z20	Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	909	764	84%
Z21	La Trinitat Vella	667	443	66%
Z22	Baró de Viver- el Bon Pastor	1.013	800	79%
Z23	Sant Andreu	2.997	3.344	112%
Z24	Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	2.959	2.835	96%
Z25	el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	2.863	2.135	75%
Z26	el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	4.033	4.095	102%
Z27	el Besòs i el Maresme	1.240	1.074	87%
Z28	Provençals- Poblenou	1.080	1.022	95%
Z29	la Verneda i la Pau - Sant Martí- de Provençals	2.536	2.258	89%

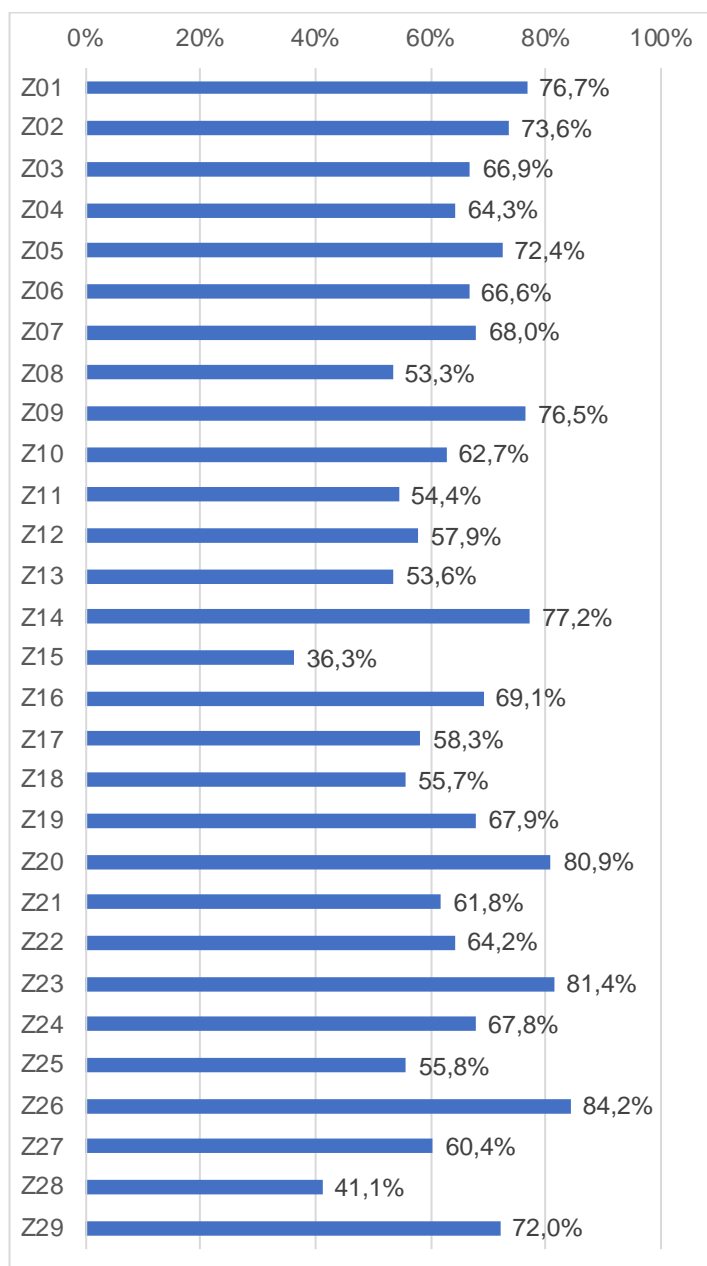
3.2. Fluxos de mobilitat entre territoris

Un cop identificades les ZE de major i menor escolarització, podem observar les característiques de la mobilitat de l'alumnat entre zones d'expulsió i de recepció. El gràfic 3.1 mostra el percentatge d'alumnes residents a cada zona educativa que s'escolaritza al mateix territori, sintetitzant la seva capacitat de retenció. El primer aspecte que crida l'atenció és el fet que en el conjunt de la ciutat la correspondència entre zona de residència i zona d'escolarització és força baixa. Alhora, les diferències entre zones són significatives. Algunes zones demostren una elevada capacitat de retenció de l'alumnat resident, però només són sis les zones que retenen percentatges per sobre del 75% de l'alumnat (ZE1, ZE9, ZE14, ZE20, ZE23 i ZE26). La retenció pot ser motivada per una interessant i elevada oferta escolar (casos clars a les ZE14 i ZE26), per una situació d'aïllament geogràfic que

dificulta la sortida de la zona (cas clar de la ZE20 – Torre Baró-Ciutat Meridiana-Vallbona) o per la manca d'oferta pública a zones educatives properes (cas de la ZE1 –Ciutat Vella). En l'altre extrem, la baixa capacitat de retenció de l'alumnat resident a la zona (36,3%) que s'observa a la ZE15 (El Carmel –la Teixonera), és una clara mostra dels incentius de bona part de la població per sortir dels centres de la zona i escolaritzar-se a zones properes amb bona oferta escolar (com és el cas de la ZE14). Més enllà d'aquests casos, la casuística que explica la capacitat de retenció de cada zona no respon a una lògica única des d'un punt de vista socioeconòmic. La densitat de l'oferta escolar en alguns casos, l'aïllament geogràfic, la proximitat de centres amb una determinada composició social o la competència entre centres poden explicar la major o menor capacitat de retenció de les diferents zones.

Gràfic 3.1. Percentatge d'alumnat de 2n cicle d'educació i primària escolaritzat a la mateixa zona educativa de residència. Curs 2016-17

La taula 3.2. permet observar els fluxos d'escolarització entre les 29 ZE de la ciutat per als nivells d'educació infantil i primària. Els percentatges de la diagonal ens mostren la proporció d'alumnat que resideix i s'escolaritza a la mateixa zona. Es pot observar clarament que les zones de destí són les més properes a les zones d'expulsió. Aquest fet és especialment remarcable en alguns territoris d'especial atracció que ja hem vist que presenten situacions de sobreescolarització. Així, és destacable el fet que la ZE14 (la Font d'en Fargues) absorbeixi el 23% de l'alumnat resident a la ZE15 (el Carmel-la Teixonera), que la ZE9 (Sarrià-Les Tres Torres), sigui un pol d'atracció de les ZE8 i ZE10, o que la ZE26 (el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim – Poblenou) sigui també el destí del 30,7% dels alumnes residents a la ZE28 i del 17,1% dels de la ZE27. La mobilitat és important entre zones doncs, si bé és cert que en gran mesura es produeix entre zones adjacents. Hi ha algunes zones, però, que absorbeixen escolarització més enllà de la proximitat. És coneguda la mobilitat escolar cap el districte 5 (Sarrià Sant-Gervasi) que compta amb una elevada oferta de places d'escola concertada. En concret, les ZE9 i ZE10 són zones amb capacitat d'atraure demanda més enllà de les zones més properes. En el costat oposat, hi ha zones especialment expulsores d'alumnat. Al districte de Nou Barris, per exemple, amb l'excepció ja esmentada de la ZE20 (Torre Baró-Ciutat Meridiana-Vallbona) molt aïllada geogràficament, hi ha un volum notable de fugida no només de la ZE, sinó també del districte, especialment cap al districte de Sant Andreu.

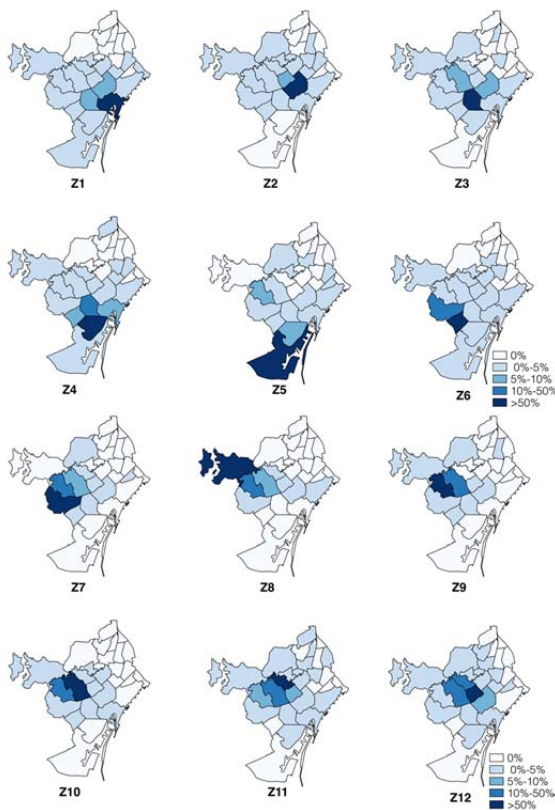

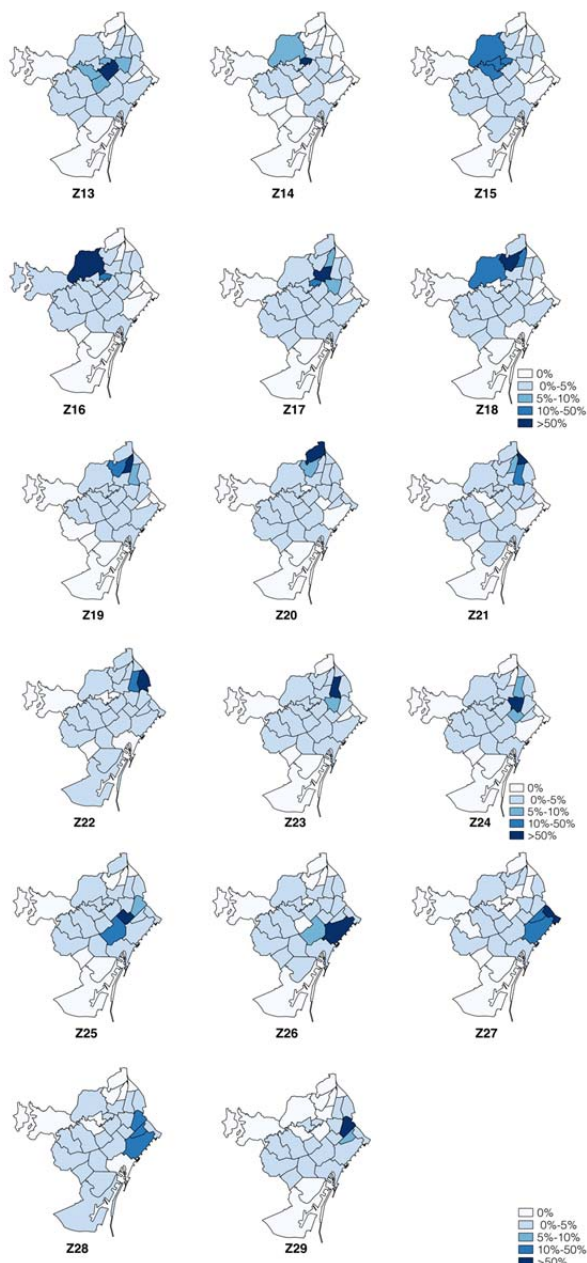
Taula 3.2: Fluxos de mobilitat escolar entre zones educatives de l'alumnat de 2n cicle d'educació infantil i primària. Curs 2016-17

		ZE Escolarització																													
		Z01	Z02	Z03	Z04	Z05	Z06	Z07	Z08	Z09	Z10	Z11	Z12	Z13	Z14	Z15	Z16	Z17	Z18	Z19	Z20	Z21	Z22	Z23	Z24	Z25	Z26	Z27	Z28	Z29	
ZE Residència	Z01	76,7%	5,5%	9,7%	2,0%	0,1%	0,3%	0,3%	0,9%	0,9%	0,9%	0,2%	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	1,5%	0,1%	0,0%	0,1%	
	Z02	1,7%	73,6%	1,2%	0,0%	0,0%	0,1%	1,1%	0,1%	2,6%	3,4%	0,5%	8,7%	3,5%	0,1%	0,3%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	1,6%	0,9%	0,0%	0,0%	0,1%	
	Z03	4,0%	5,5%	66,9%	3,0%	0,0%	3,2%	3,6%	0,3%	5,0%	7,3%	0,3%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z04	9,4%	1,4%	14,6%	64,3%	0,5%	6,4%	0,9%	0,1%	0,5%	0,9%	0,1%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%
	Z05	0,7%	0,4%	1,3%	9,1%	72,4%	5,0%	2,8%	0,0%	5,9%	1,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,1%
	Z06	0,3%	0,5%	1,7%	2,4%	0,8%	66,6%	21,8%	0,1%	2,9%	2,0%	0,1%	0,2%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z07	0,0%	0,3%	2,2%	0,0%	0,0%	2,2%	68,0%	0,0%	19,8%	6,9%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%
	Z08	0,0%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	53,3%	37,5%	5,6%	0,5%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z09	0,0%	0,1%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%	4,8%	0,7%	76,5%	17,2%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z10	0,2%	0,4%	0,8%	0,0%	0,0%	0,1%	3,4%	0,5%	24,7%	62,7%	4,2%	2,5%	0,1%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z11	0,1%	0,8%	0,2%	0,1%	0,0%	0,0%	1,2%	0,2%	5,2%	21,3%	54,4%	7,5%	1,8%	0,6%	4,8%	1,2%	0,1%	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,2%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z12	0,1%	7,2%	0,3%	0,1%	0,0%	0,0%	0,6%	0,7%	2,8%	12,7%	11,6%	57,9%	4,2%	0,1%	0,8%	0,1%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%
	Z13	0,2%	2,8%	0,3%	0,0%	0,0%	0,1%	0,3%	0,0%	1,3%	2,4%	9,2%	9,0%	53,6%	8,3%	1,7%	0,6%	1,8%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	5,2%	2,6%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%
	Z14	0,1%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,4%	2,0%	1,1%	0,0%	4,7%	77,2%	2,6%	8,0%	2,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%	0,4%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%
	Z15	0,2%	0,4%	0,2%	0,1%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,5%	2,2%	20,7%	0,4%	1,5%	23,0%	36,3%	13,3%	0,2%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z16	0,1%	0,4%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,2%	0,5%	2,7%	4,3%	0,2%	0,3%	15,9%	2,4%	69,1%	1,4%	1,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,3%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z17	0,1%	0,4%	0,4%	0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	0,0%	0,3%	0,7%	0,3%	0,2%	1,1%	10,6%	0,2%	4,9%	58,3%	5,0%	5,7%	0,1%	0,0%	0,1%	4,9%	5,6%	0,3%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
	Z18	0,0%	0,6%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,2%	0,7%	1,0%	0,2%	0,6%	0,3%	0,0%	22,8%	4,1%	55,7%	11,9%	0,1%	0,0%	0,2%	0,3%	0,5%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Z19	0,4%	0,4%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	0,2%	0,2%	0,2%	0,5%	0,2%	0,1%	4,8%	2,0%	14,4%	67,9%	0,2%	1,1%	0,1%	5,9%	0,4%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%
	Z20	0,5%	0,4%	0,3%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,2%	0,2%	0,2%	0,1%	0,5%	0,0%	0,1%	1,9%	0,9%	7,9%	1,9%	80,9%	0,1%	0,4%	1,0%	1,9%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
	Z21	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,2%	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%	0,1%	0,1%	2,4%	0,4%	0,7%	9,8%	0,1%	61,8%	2,9%	18,0%	1,3%	0,5%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%
	Z22	0,0%	0,5%	0,1%	0,1%	0,1%	0,0%	0,2%	0,0%	0,1%	0,7%	0,1%	0,1%	0,8%	0,0%	0,0%	0,9%	0,4%	0,3%	0,4%	0,1%	0,1%	64,2%	26,3%	3,4%	0,2%	0,4%	0,1%	0,2%	0,2%	0,3%
	Z23	0,1%	0,6%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,4%	0,4%	0,3%	0,1%	0,2%	0,2%	0,3%	0,4%	0,8%	0,2%	1,0%	0,0%	0,1%	4,4%	81,4%	8,2%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%
	Z24	0,1%	2,1%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,2%	0,7%	0,2%	0,3%	4,4%	1,0%	0,1%	0,4%	2,2%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	8,0%	67,8%	8,4%	0,0%	0,0%	0,2%	2,7%	0,0%
	Z25	0,2%	16,5%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,8%	1,0%	0,5%	0,8%	4,3%	0,1%	2,2%	0,1%	0,3%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,1%	4,9%	55,8%	0,8%	0,2%	4,4%	6,2%	0,0%
	Z26	1,1%	6,1%	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	0,5%	0,0%	0,6%	1,8%	0,1%	0,0%	0,2%	0,0%	0,2%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,2%	0,8%	84,2%	0,7%	2,5%	0,4%	0,0%
	Z27	0,5%	0,5%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,4%	0,1%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,2%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,3%	17,1%	60,4%	14,9%	4,8%	0,0%
	Z28	0,0%	4,5%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,0%	0,3%	1,6%	0,0%	0,2%	0,2%	0,2%	0,0%	0,3%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,2%	0,6%	4,9%	30,7%	3,5%	41,1%	10,9%	0,0%
	Z29	0,2%	3,1%	0,5%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,3%	0,4%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	3,1%	4,6%	1,9%	4,9%	8,2%	72,0%	0,0%

La figura 3.1. reproduïx les dades de la Taula 3.2. en 29 mapes, relatius a la zona de destí de l'escolarització de l'alumnat resident a les 29 ZE de la ciutat. Els mapes permeten veure una reproducció espacial dels fluxos. Pot constatar-se el valor de la proximitat en el procés d'escolarització així com l'existència d'una força centrípeta que gira a l'entorn dels districtes del centre de la ciutat. En efecte, les ZE dels districtes 2, 4 i 5 compten amb infants escolaritzats provinents de totes les zones de la ciutat. Les zones de la perifèria, en canvi, només compten pràcticament amb l'alumnat resident. És el cas de les zones educatives de Nou Barris, Sants-Montjuïc i, en menor mesura, Sant Martí. Els mapes il·lustren, així mateix, un elevat grau de dispersió en el procés d'escolarització de l'alumnat resident a les ZE dels districtes perifèrics de la ciutat, especialment de Nou Barris i de Sants-Montjuïc. L'alumnat d'aquests districtes es dispersa en escoles de gairebé tota la ciutat. Una proporció significativa fuig de la zona de residència (amb l'excepció ja comentada de la ZE20) i ho fa dispersant-se significativament per tot el territori. Aquesta pauta d'escolarització difereix de la que es visualitza en els barris més benestants, en els quals hi ha més retenció a la zona o escolarització a barris adjacents al lloc de residència, també benestants.

Figura 3.1.: Destí d'escolarització de l'alumnat de 2n cicle d'educació infantil i primària per zona educativa de residència. Curs 2016-17.

En definitiva, si bé la capacitat de retenció de cada zona no té una relació directa amb el nivell socioeconòmic de l'alumnat, els fluxos de mobilitat sí ens indiquen que quan la població té oportunitats de fugida dels territoris socialment més desfavorits activa sistemes d'elecció que li permetin evitar escolaritzar-se a la zona educativa. La proximitat continua essent un valor, però en força casos no és determinant per a activar sistemes de fugida.

L'anàlisi dels fluxos de mobilitat per GB confirma les mateixes tendències observables en l'anàlisi per ZE. Alhora, permet observar amb més detall algunes dinàmiques de mobilitat. D'una banda, el fet que el GB no sigui un territori a partir del qual es dissenyi la planificació educativa, i el fet que correspongui a delimitacions espacials més petites que les ZE, fa que la capacitat de retenció de l'alumnat dins les escoles del GB sigui menor. L'excepció la constitueixen els GB de Sant Andreu i el GB de Torre Baró-Ciutat Meridiana-Vallbona, els quals coincideixen de fet amb les ZE. D'altra banda, és també observable com els processos de gentrificació d'algunes zones actuen com a pols d'atracció de GB adjacents. A Ciutat Vella, per exemple, els GB de "el Barri Gòtic" o de "Sant Pere, Santa Catalina i la Ribera", absorbeixen alumnes d'el Raval i de la Barceloneta. Més d'un 30% de l'alumnat de

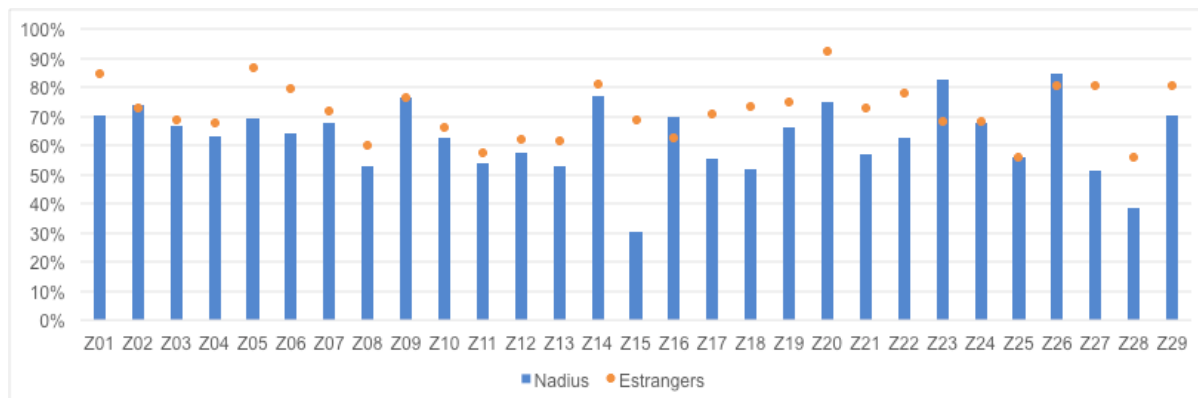
la Barceloneta, d'altra banda, s'escolaritza al districte de Sant Martí, en particular als GB propers del Poblenou i Diagonal Mar i, en menor mesura, al d' el Parc, la Llacuna i la Vila Olímpica. Els fluxos entre micro territoris en alguns districtes confirmen la mateixa tendència. Mentre que un 18% dels residents a Poble Sec s'escolaritza a Sant Antoni, el flux invers és només d'un 6,2%. Igualment, un 31,5% dels residents a El Carmel s'escolaritza al GB d'Horta i la Font d'en Fargues, mentre que el transvasament invers és només del 2,8% de l'alumnat resident.

Sembla evident doncs l'existència d'un efecte composició en els condicionants de la mobilitat escolar. El significatiu nivell d'elecció de les famílies facilita un efecte fugida que no sembla limitar-se a aquells territoris més benestants, sinó que apareix generalitzat i s'accentua en les zones socialment més desafavorides.

3.3. Factors associats a la mobilitat escolar

Una mirada més específica sobre aquesta qüestió la podem fer a partir dels gràfics 3.2, 3.3. i 3.4, relatius a l'escolarització en la mateixa zona de residència segons diferents característiques: la condició o no d'immigrant de l'alumne, la titularitat del centre en el qual s'escolaritza i la condició d'alumne amb necessitats específiques de suport educatiu (NESE). Pel que fa a les diferències en les pautes de mobilitat entre l'alumnat nadiu i estranger, tal i com era d'esperar, en el gràfic 3.2. pot observar-se com en la majoria de casos l'alumnat de nacionalitat estrangera s'escolaritza més a la zona de residència del que ho fa l'alumnat nadiu. Les pautes de retenció o mobilitat però, varien segons les zones. En termes generals, les zones escolars més desafavorides socialment presenten un nivell significativament més elevat de mobilitat de l'alumnat nadiu (casos destacats s'observen a les ZE15, ZE27, ZE18, ZE5 o ZE20). En tots aquests casos és observable una elevada presència d'alumnat estranger a la zona, si bé hi ha casos en els quals percentatges superiors al 20% d'alumnat estranger no modifiquen les pautes de retenció a la zona entre alumnat nadiu i estranger. Les ZE més benestants, en general, tenen diferències poc marcades. Ben segur, la composició social favorable dels centres convida a una major escolarització al territori de residència, el qual no es percep "amb risc" elevat de concentració de població d'origen immigrant o de l'alumnat socialment vulnerable.. De fet, la correlació entre la presència d'alumnat receptor del fons social d'emergència i la diferència en l'escolarització a la zona entre alumnat nadiu i immigrant és força elevada ($r=0.67$).

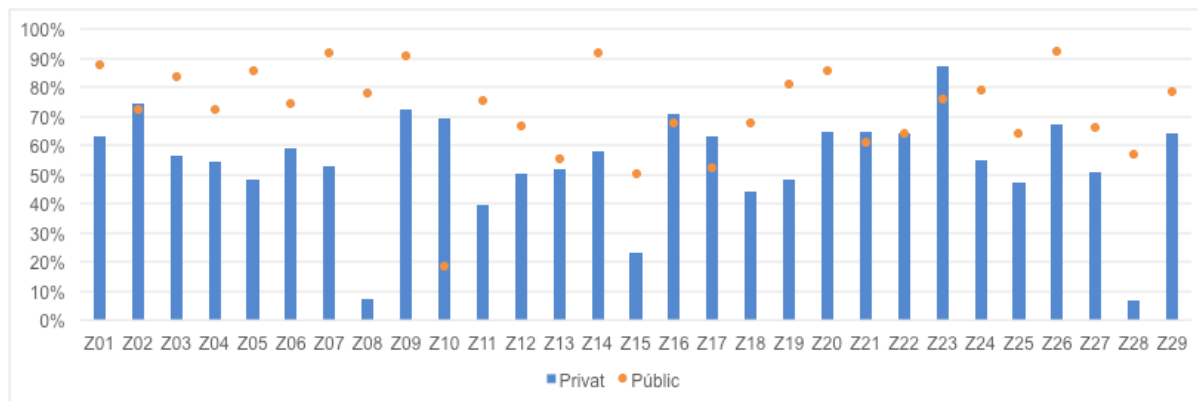
Gràfic 3.2. Retenció a la zona de l'alumnat de 2n cicle d'educació infantil i primària segons nacionalitat i zona educativa. Curs 2016-17.

El gràfic 3.3. ens mostra la retenció a la zona en funció dels alumnes escolaritzats al sector públic o al sector concertat. Com era d'esperar, amb molt poques excepcions, la retenció a la zona és notablement més elevada al sector públic. En algunes zones la diferència és explicable per la presència desigual dels sectors de titularitat (casos de ZE8 o ZE10). Fora d'aquestes dues zones la retenció s'igualava a la ZE2, a la ZE16, a la ZE21 i a la ZE22 i és superior en el sector privat a les ZE17 i a la ZE23. La retenció en les escoles públiques de la

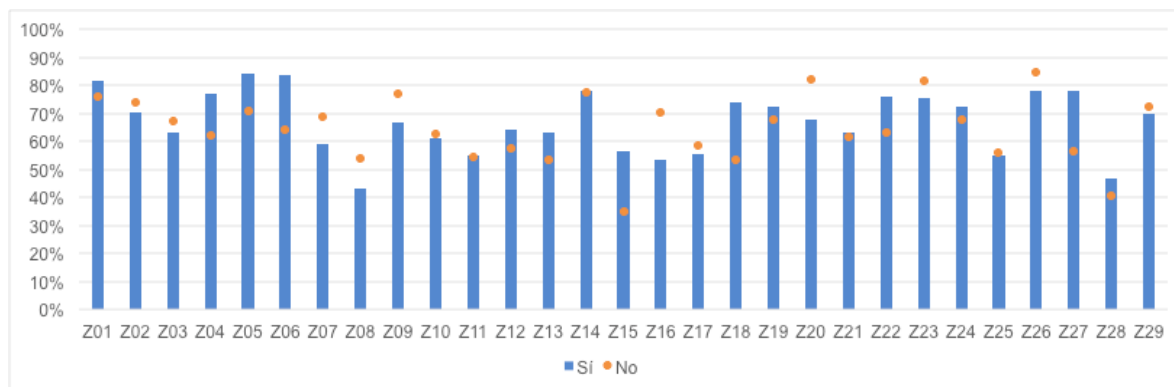
zona és especialment elevada a barris amb una reconeguda oferta d'escola pública de qualitat (casos de la ZE14 i la ZE26 per exemple) i en casos en els quals la composició social del barri i la baixa segregació escolar fan de l'escolarització a la zona una molt bona opció (cas de la ZE7 o de la ZE9). La polarització en la retenció entre sector públic i privat s'accentua notablement en zones educatives especialment desafavorides socialment, en les quals l'oferta privada és poc viable o atractiva per a les famílies residents.

Gràfic 3.3: Retenció a la zona de l'alumnat de 2n cicle d'educació infantil i primària segons sector de titularitat del centre on s'escolaritzen els alumnes i zona educativa. Curs 2016-17

La darrera característica de l'alumnat que considerem en l'anàlisi dels fluxos de mobilitat és la condició d'alumne amb necessitats educatives de suport educatiu (NESE). Com en els casos anteriors, la hipòtesi subjacent a aquesta relació és que la retenció serà més elevada entre els NESE que entre l'alumnat ordinari. Les possibles dificultats de mobilitat física, l'associació entre necessitats educatives i proximitat, les dificultats econòmiques d'accés a centres més llunyans i d'altres factors poden explicar aquesta diferència. El gràfic 3.4. recull les diferències per ZE pel que fa a la retenció a la zona de residència entre l'alumnat NESE i el que no ho és. Tot i que les diferències són menys acusades que en els gràfics anterior, es poden observar pautes de retenció desiguals entre zones educatives. En general, l'alumnat amb NESE s'escolaritza molt més a la ZE en els territoris socialment més desafavorits, i ho fa més que l'alumnat ordinari. Casos visibles s'observen a la ZE4, ZE5, ZE15 o ZE27. En canvi, en les zones més benestants la mobilitat de l'alumnat amb NESE acostuma a ser més elevada (ZE2, ZE3, ZE8, ZE9, ZE26). Les hipòtesis subjacents a aquestes diferències poden ser diverses, però pot apuntar-se especialment les dificultats d'accés de l'alumnat NESE a centres de la zona, sigui per barreres econòmiques o per pràctiques selectives d'alguns centres.

Gràfic 3.4: Retenció a la zona de l'alumnat de 2n cicle d'educació infantil i primària segons condició de NESE i zona educativa. Curs 2016-17.

CAPÍTOL 4.

Desigualtats en la composició social i segregació escolar

Aquest capítol explora les desigualtats territorials en la composició social de l'alumnat. La recerca internacional ens ha revelat abastament el pes de l'efecte composició en el rendiment escolar. Per tant, estar escolaritzat en centres socialment homogenis o heterogenis condiona àmpliament les possibilitats de progressar exitosament en el sistema. Observarem tres dimensions de la composició escolar: el nivell d'estudis dels pares, la presència d'alumnat provinent de països pobres i la segregació escolar de l'alumnat en funció de tres característiques: la seva nacionalitat, la percepció del fons d'emergència social de l'Ajuntament de Barcelona i la percepció d'ajuts de menjador. En un segon gran apartat del capítol explorem la relació entre segregació escolar i zonificació. A partir de simular l'assignació escolar a centres exclusivament dins la zona o al centre més proper observarem com s'altera la composició social dels centres (i per tant com potencialment podrien canviar les condicions d'escolarització).

4.1. Composició escolar dels centres: segregació escolar i concentració escolar

L'accés a centres amb desigual composició social constitueix un factor decisiu de desigualtat educativa. La recerca internacional ha insistit en els nombrosos efectes negatius que presenta la segregació escolar sobre diverses dimensions de l'educació. El rendiment escolar del conjunt del sistema, les possibilitats de continuïtat educativa dels alumnes més desafavorits, el contacte intercultural, la cohesió social o l'abandonament educatiu prematur són algunes de les dimensions educatives que la distribució desigual de l'alumnat empitjora.⁷

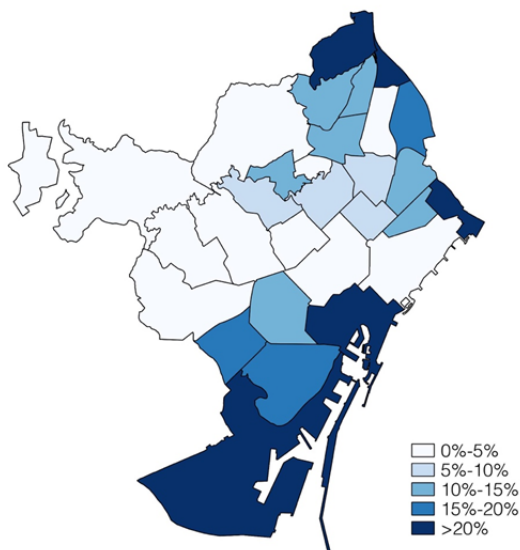
En aquest apartat descrivim les desigualtats en la distribució socio-espacial de l'alumnat d'educació infantil i primària i de l'alumnat d'ESO a partir de tres variables: el nivell d'estudis dels pares, la immigració provinent de països pobres i els alumnes receptors del fons social d'emergència (com a indicador de pobresa i de vulnerabilitat social i educativa). En el cas de les dues primeres variables observarem les desigualtats a partir de la simple distribució per ZE i per GB de cada variable. L'absència de dades individuals no ens permet calcular els índexs de segregació o concentració per nivell d'estudis dels centres escolars. En el cas de l'alumnat immigrant, sí podem però realitzar una aproximació a la segregació d'aquest alumnat a partir de la variable 'nacionalitat estrangera' de l'alumnat, dada que sí disposem de manera individualitzada per als nivells d'educació obligatòria del curs 2016-17. El mateix podem fer en el cas de la segregació de l'alumnat receptor de beques de menjador i del receptor del fons social d'emergència.

4.1.1. La desigualtat territorial per nivell d'estudis

El mapa 4.1. presenta la distribució de les mitjanes d'estudis baixos dels centres de cadascuna de les ZE. L'indicador % d'estudis baixos correspon a l'indicador utilitzat per al càlcul de l'índex de complexitat i inclou les categories dels pares i/o tutors que no saben llegir ni escriure, els que tenen una titulació inferior al grau d'escolaritat i els que no tenen estudis.

⁷ Vegeu per exemple Mickelson, R. (2018) A Synthesis of Social Science Research on the Effects of Ethnic, Racial, and Socioeconomic Composition of Schools in the United States, a Bonal, X. & Bellei, C. (eds) *Understanding school segregation. Patterns, causes and consequences of spatial inequalities in education*. London: Bloomsbury.

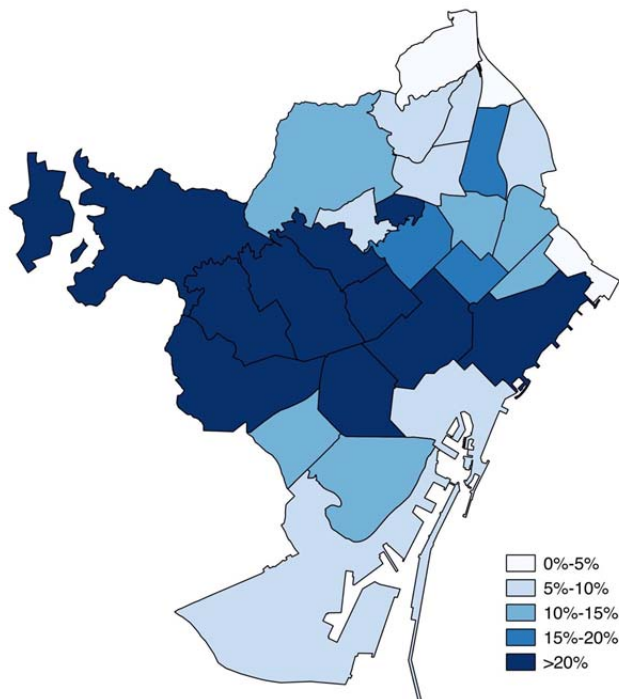
Mapa 4.1: Distribució de la mitjana d'alumnat de 2n cicle d'educació infantil i primària de famílies amb estudis baixos segons zona educativa (%). Curs 2016-17

La distribució territorial de les famílies amb nivell d'instrucció baix evidencia fortes desigualtats a la ciutat. Les zones ZE1 (Ciutat Vella), ZE5 (la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port), ZE20 (Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana), ZE21 (Trinitat Vella) i ZE27 (Besòs i Maresme) presenten els percentatges més alts. En aquests territoris aproximadament 1 de cada 4 alumnes prové de famílies amb molt baix nivell d'instrucció. Aquests elevats percentatges van acompanyats però d'una elevada variabilitat interna que polaritza el procés d'escolarització dins de les zones. Un segon grup nombrós de zones presenta percentatges entre el 10 i el 20%. Aquest grup inclou majoritàriament zones de classe treballadora però sorprèn la presència d'alguna ZE de classe mitjana, com és el cas de la ZE3 (Eixample Esquerra) amb un 11,2% de mitjana de famílies amb molt baix nivell d'instrucció. Finalment, les ZE amb percentatges més baixos d'aquest indicador comprenen els districtes més benestants de la ciutat i ZE de classe mitjana d'Horta-Guinardó, Sant Andreu i Sant Martí.

Com era d'esperar, el mapa 4.3, corresponent a la mitjana de nivell d'instrucció elevat és exactament invers al de nivell d'estudis baixos. En aquest cas l'indicador comptabilitza les famílies en les quals la categoria màxima de nivell d'estudis correspon a llicenciatura, el doctorat o d'altres titulacions superiors. Les ZE dels districtes 2, 4 i 5 presenten totes mitjanes de nivell alt d'instrucció superiors al 20% (en el cas del districte 5 al voltant del 40%). A aquestes cal afegir-hi zones com la ZE12 (la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova), la ZE14 (la Font d'en Fargues) o la ZE26 (el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim-Poblenou), enclavaments d'elevats nivells d'estudis dins dels seus districtes. En l'altre extrem, les zones que presentaven elevades mitjanes de famílies amb baix nivell d'instrucció presenten com és lògic percentatges molt baixos de famílies amb estudis elevats. Cal destacar també el cas d'algunes ZE especialment polaritzades, com és el cas de la ZE4: el Poble Sec-la Font de la Guatlla, amb una mitjana de 18,9% de famílies amb baix nivell d'instrucció i un 13'3% de famílies amb elevat nivell d'estudis, o la ZE6: Sants-Hostafrancs-la Bordeta-Badal, amb un 17,9% i un 13,9% respectivament i en menys mesura la ZE3 (Eixample Esquerra), amb un 11,2% i un 21'7% respectivament. Com veurem, és plausible pensar que una presència elevada d'immigració no comunitària expliqui en bona mesura la polarització interna dins d'aquestes zones entre estudiants de famílies amb elevat i baix nivell d'instrucció.

Mapa 4.2: Distribució de la mitjana d'alumnat de 2n cicle d'educació infantil i primària de famílies amb nivell d'estudis alt segons zona educativa (%). Curs 2016-17.

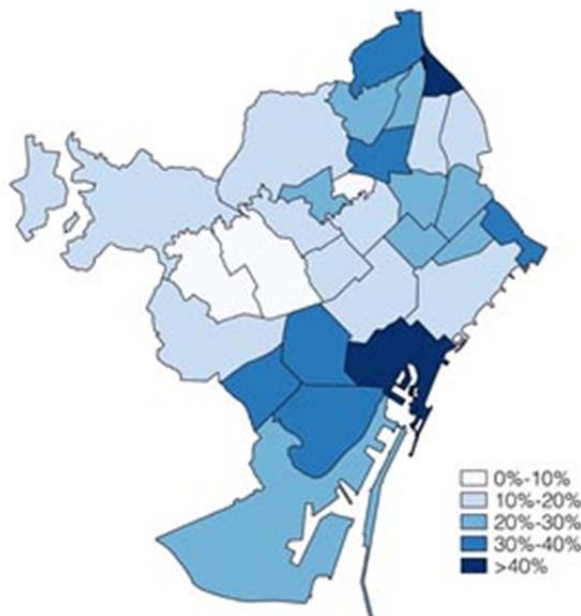

L'anàlisi per GB permet observar territoris específics dins de cada districte que concentren menor o major capital cultural. Més enllà de la confirmació de les tendències acabades d'assenyalar en les ZE entre àrees socialment més benestants i més precàries de la ciutat, l'observació per GB permet constatar les diferències territorials dins dels districtes. Així, malgrat que la ZE1 (Ciutat Vella) presenta una proporció elevada de famílies amb estudis baixos, el detall dels GB ens permet descobrir les diferències entre Raval i Barceloneta, d'una banda, i Barri Gòtic i Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera, de l'altra, amb proporcions significativament més elevades de famílies amb elevat nivell d'estudis en aquests darrers GB, fruit sens dubte del procés de gentrificació experimentat. La polarització interna és també observable a altres districtes de la ciutat, especialment al districte 10, amb fortes diferències entre el Parc, la Llacuna i la Vila Olímpica i el Poblenou i Diagonal Mar, d'una banda, i el Besòs, el Maresme, la Verneda i la Pau i Sant Martí i Provençals de l'altra.

4.1.2. Concentració d'alumnat immigrant no comunitari i segregació escolar de l'alumnat estranger

La distribució de l'alumnat provinent de països pobres per ZE confirma les diferències socials entre territoris de la ciutat. La correlació entre aquesta variable i la variable "mitjana d'alumnes per zona amb baix nivell d'instrucció" és excepcionalment elevada ($r=0.9$), fet que demostra l'efecte del pes de la immigració de països pobres en les diferències de capital cultural entre zones educatives. El mapa 4.3. permet observar una distribució socio-espacial de l'alumnat immigrant procedent de països pobres que és semblant a la del baix nivell d'estudis. Així, les ZE amb major proporció d'aquest alumnat són la ZE1 (Ciutat Vella), la ZE21 (Trinitat Vella), la ZE20 (Torre Baró-Vallbona-Ciutat Meridiana), la ZE4 (el Poble Sec-la Font de la Guatlla) i la ZE27 (el Besòs i el Maresme). Totes aquestes zones compten amb més d'una tercera part de l'alumnat procedent de la immigració no comunitària (en el cas de Ciutat Vella més del 50%). Per contra, en les ZE9 (Sarrià-les Tres Torres), ZE10 (el Putxet i el Farró-Sant Gervasi-la Bonanova –Galvany) i ZE14 (la Font d'en Fargues) la immigració de països pobres no arriba al 10%.

Mapa 4.3: Distribució de l'alumnat immigrant procedent de països pobres de 2n cicle d'educació infantil i primària segons zona educativa (%). Curs 2016-17.

Un cop més, l'anàlisi per GB permet observar els barris dins de cada zona escolar o districte que concentren una proporció més elevada o més baixa d'immigració no comunitària. Així, el Raval a Ciutat Vella, els barris de Sant Antoni i el Poble Sec a Sants, el Carmel i Can Baró a Horta-Guinardó, Torre Baró, Ciutat Meridiana i Vallbona a Nou Barris o el Besòs, el Maresme, la Verneda i la Pau a Sant Martí són els enclavaments amb més presència d'alumnat immigrant dins dels seus districtes. A l'extrem oposat cal situar els barris de la Dreta de l'Eixample a l'Eixample, Pedralbes, Sarrià i les Tres Torres a Sarrià-Sant Gervasi, Horta i la Font de Fargues a Horta-Guinardó o el Poblenou i Diagonal-Mar al districte de Sant Martí com a espais amb molt baixa presència d'immigració (en termes generals i dins dels respectius districtes).

La concentració de l'alumnat estranger, en general, no té una relació directa amb la segregació escolar de l'alumnat de nacionalitat estrangera. La taula 4.1 presenta la distribució per zones educatives de l'alumnat estranger i els índex de dissimilitud i aïllament. Tal i com han assenyalat altres treballs, es confirma l'absència de relació entre concentració territorial d'alumnat immigrant i segregació escolar o entre segregació escolar i aïllament. La taula confirma així mateix el pes de la presència de l'alumnat estranger al sector públic, amb l'excepció del comportament atípic de les ZE8 i ZE9, que compten amb més presència en el sector privat que s'explica per un perfil d'alumnat estranger benestant.

La segregació escolar de l'alumnat estranger als centres d'educació infantil i primària per ZE es pot considerar de caràcter moderat en comparació amb els estàndards internacionals. Malgrat això, les diferències territorials són notables. D'una banda, és destacable la inexistència d'una pauta clara de major o menor segregació escolar per nivell socioeconòmic de les zones. Si bé els índex de dissimilitud més alts es produeixen en ZE amb situació social desafavorida, hi ha clares excepcions a aquesta regla (tant per situacions de segregació alta en zones benestants com per situacions de relativa baixa segregació en zones més desafavorides). Territorialment, destaquen els nivells de segregació escolar especialment alts a les ZE del districte de Sants-Montjuïc (ZE4 i ZE6), els de les zones de Can Baró-el Baix Guinardó (ZE13) i el Carmel-la Teixonera (ZE15) al districte Horta-Guinardó, les ZE22 i ZE23 a Sant Andreu i la ZE27 al districte de Sant Martí.

Taula 4.1: Alumnat estranger a centres d'educació infantil i primària i índexs de dissimilitud i aïllament per zona educativa. Curs 2016-17.

		Mitjana alumnat estranger (%)	Sector Públic	Sector Privat	Dissimilitud	Aïllament	Aïllament corregit
			Mitjana alumnat estranger (%)	Mitjana alumnat estranger (%)			
Z01	Ciutat Vella	45,7	53,8	33,1	0,32	0,54	0,14
Z02	l'Eixample - Dreta	15,5	17,0	14,6	0,36	0,21	0,09
Z03	l'Eixample- Esquerra	21,3	15,7	25,4	0,33	0,27	0,11
Z04	el Poble Sec - la Font de la Guatlla	27,2	27,1	27,4	0,44	0,42	0,18
Z05	la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	24,0	27,3	14,1	0,30	0,27	0,07
Z06	Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	26,1	38,3	7,8	0,46	0,36	0,19
Z07	Les Corts	8,7	13,9	4,1	0,32	0,14	0,07
Z08	Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	19,9	9,2	41,4	0,20	0,18	0,07
Z09	Sarrià - les Tres Torres	4,1	2,9	4,5	0,29	0,05	0,02
Z10	el Putxet i el Farró- Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	8,7	29,5	7,7	0,44	0,15	0,09
Z11	la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	10,8	15,4	4,3	0,40	0,18	0,08
Z12	la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	13,6	15,5	11,2	0,30	0,16	0,06
Z13	el Baix Guinardó - Can Baró - el Guinardó	15,5	21,9	7,8	0,44	0,26	0,13
Z14	la Font d'en Fargues	7,2	7,6	4,6	0,19	0,08	0,01
Z15	el Carmel - la Teixonera	22,4	37,9	7,0	0,46	0,37	0,18
Z16	Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	9,0	15,9	3,3	0,38	0,16	0,10
Z17	Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	22,3	34,5	12,1	0,33	0,31	0,12
Z18	la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	23,9	30,6	15,9	0,30	0,31	0,09
Z19	la Prosperitat - la Trinitat Nova	25,8	32,0	7,1	0,33	0,35	0,13
Z20	Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	33,8	39,2	11,9	0,28	0,45	0,10
Z21	la Trinitat Vella	35,8	49,0	9,4	0,37	0,46	0,15
Z22	Baró de Viver - el Bon Pastor	19,8	22,0	16,4	0,40	0,24	0,12
Z23	Sant Andreu	7,1	10,6	3,5	0,42	0,12	0,06
Z24	Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	15,5	19,1	7,4	0,37	0,21	0,09
Z25	el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	14,3	20,0	5,7	0,35	0,21	0,09
Z26	Parc i Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	12,7	14,1	8,6	0,24	0,15	0,03
Z27	el Besòs i el Maresme	42,1	55,3	15,7	0,40	0,49	0,20
Z28	Provençals del Poblenou	20,9	20,9	21,1	0,32	0,25	0,08
Z29	la Verneda i la Pau - Sant Martí de Provençals	20,0	27,8	10,8	0,32	0,27	0,12

Pel que fa als índexs d'aïllament corregit, es poden considerar baixos al conjunt de la ciutat. En aquest cas, les diferències tenen més relació amb la desigual presència d'alumnat estranger al territori, si bé la correspondència no és perfecte. El cas de Ciutat Vella ho il·lustra prou bé. Si bé és la ZE amb nivells més alts d'aïllament escolar en termes absoluts no ho és quan l'índex es pondera tenint en compte les desiguals proporcions de cada territori. Així, zones educatives com són Sants - Hostafrancs - la Bordeta – Badal (ZE6), el Carmel- la Teixonera (ZE15), la Trinitat Vella (ZE21) o el Besòs i el Maresme (ZE27) presenten els índexs d'aïllament corregit més alts de la ciutat.

L'anàlisi per GB ens permet un cop més identificar a una escala més micro els focus de desigualtat territorial. En el cas de la segregació escolar de l'alumnat estranger es pot observar els barris que més polaritzen l'escolarització d'aquest alumnat. El Raval a Ciutat Vella, la Font de la Guatlla, Hostafrancs i la Bordeta a Sants-Montjuïc, Vallcarca, El Coll i la Salut a Gràcia, el Guinardó, el Carmel i Can Baró a Horta-Guinardó, la Trinitat Vella, Baró de Viver i el Bon Pastor a Nou Barris, o el Besòs, el Maresme, la Verneda i la Pau a Sant Martí són focus de segregació escolar de l'alumnat estranger.

Pel que fa la segregació escolar de l'alumnat estranger als centres d'ESO, presentem les dades per districtes i per ZE. El menor nombre de centres de secundària fa que tingui sentit operar amb unitats espacials més grans. Així mateix, en la mesura en que l'accés als centres públics opera per la via de les adscripcions per davant del criteri zonificació, i en la mesura en que l'àrea d'influència de l'ESO és el districte, es justifica ampliar la unitat d'anàlisi al districte. Amb tot, per determinar les possibles diferències internes entre zones dins dels districtes té també sentit presentar les dades per ZE.

La taula 4.2 mostra la segregació i la concentració escolar de l'alumnat estranger en el nivell d'ESO per districtes. Es pot constatar d'una banda la manca de correspondència entre segregació escolar i presència d'alumnat estranger al districte. Així, els índex de dissimilitud més alts se situen als districtes 5 i 2, districtes entre els més benestants de la ciutat i amb baix percentatge d'alumnat estranger. Aquesta situació contrasta fortament amb Ciutat Vella, districte que compta amb més presència d'alumnat estranger però amb un índex de dissimilitud moderat i dels més baixos de la ciutat. Com és lògic, l'índex d'aïllament i l'índex d'aïllament corregit (el qual pondera els desiguals nombres absoluts d'alumnat estranger entre districtes) sí té una correlació més alta amb la presència d'alumnat estranger al districte. Amb tot, torna a destacar el districte 5, el qual presenta un índex d'aïllament corregit relativament tot i el baix percentatge d'alumnat estranger d'ESO escolaritzat al districte.

Taula 4.2. Segregació i concentració escolar de l'alumnat d'ESO per districtes. Curs 2016-17.

		% Alumnat estranger	Dissimilitud	Aïllament	Aïllament corregit
D 1	Ciutat Vella	34	0,32	0,43	0,14
D 2	L'Eixample	11	0,41	0,20	0,10
D 3	Sants-Montjuïc	20	0,37	0,30	0,13
D 4	Les Corts	6	0,31	0,09	0,03
D 5	Sarrià-Sant Gervasi	5	0,47	0,14	0,09
D 6	Gràcia	7	0,36	0,12	0,05
D 7	Horta-Guinardó	12	0,35	0,19	0,08
D 8	Nou Barris	21	0,37	0,30	0,12
D 9	Sant Andreu	12	0,34	0,20	0,08
D 10	Sant Martí	13	0,31	0,20	0,08

L'anàlisi de la segregació escolar per zones educatives es presenta a la taula 4.3. De la mateixa manera que en educació infantil i primària, la segregació escolar a ESO no té correspondència amb el percentatge d'alumnat estranger a la zona. La presència d'alumnat estranger a ESO és inferior a la proporció observada en educació infantil i primària. Malgrat tot, en algunes zones, la segregació escolar a ESO és en termes generals molt semblant a l'observada en el nivell educatiu d'educació infantil i primària i en algunes zones fins i tot lleugerament superior. El pas a secundària doncs no redueix dràsticament la segregació escolar dins les zones educatives. La major proporció d'alumnat estranger en el sector concertat en algunes zones, d'altra banda, tampoc sembla incidir en el comportament de la segregació escolar, la qual és més alta o més baixa a ESO independentment de les pautes d'escolarització de l'alumnat estranger al sector concertat. Les ZE amb índexs més alts de dissimilitud són les ZE6, ZE10, ZE15, ZE3 i ZE19, les quals difereixen àmpliament pel que fa a la seva composició social i a la proporció d'alumnat estranger. Finalment, els índex d'aïllament corregit són també baixos com en el cas de l'educació infantil i primària. Els nivells més alts s'observen a les ZE1, ZE19, ZE3, i ZE15. Amb l'excepció de la ZE3 (l'Eixample esquerra) les zones amb més aïllament són socialment més vulnerables. Es confirma així que la concentració de l'alumnat immigrant s'accentua en les zones més desfavorides, fenomen que no succeeix en el cas de la segregació escolar.

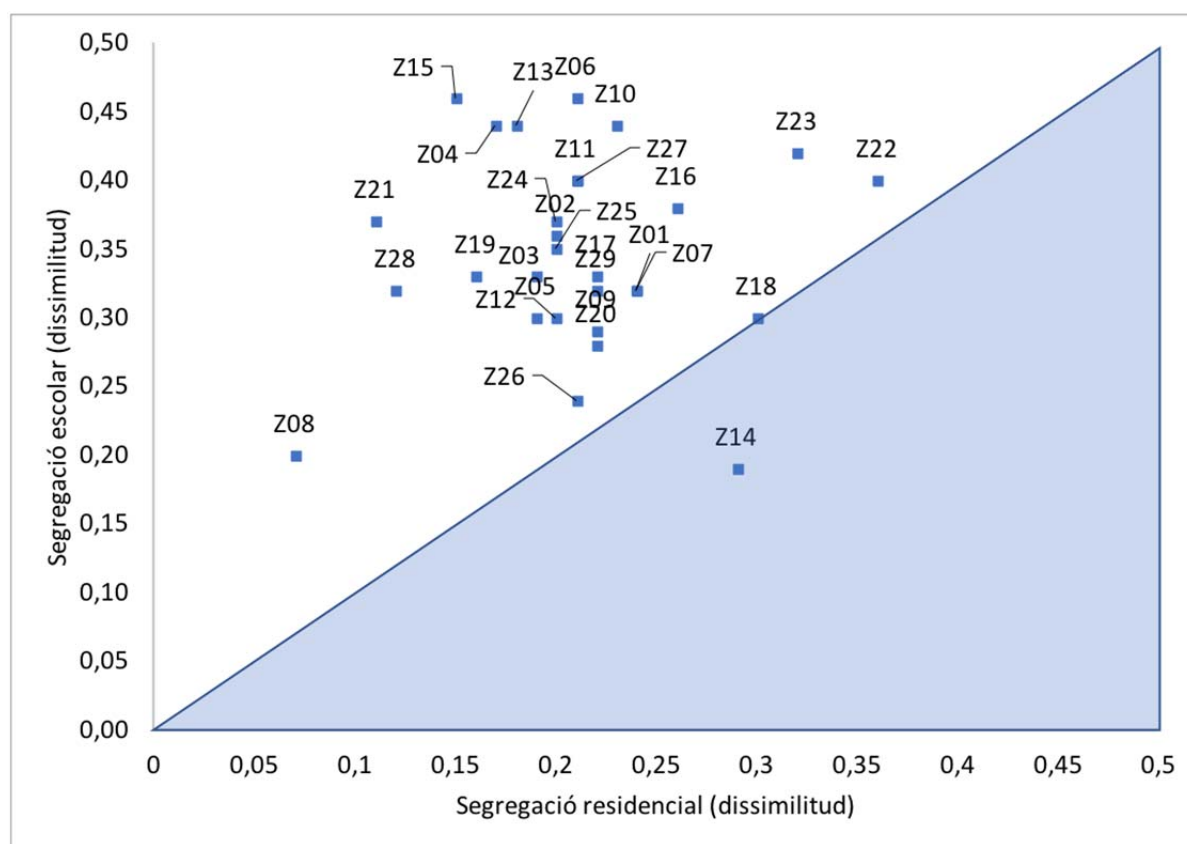

Taula 4.3: Alumnat estranger a centres d'educació secundària obligatòria i índexs de dissimilitud i aïllament, per zona educativa. Curs 2016-17

		Mitjana % estrangers	Públic	Privat	Dissimilitud	Aïllament	Aïllament corregit
			Mitjana % estrangers	Mitjana % estrangers			
Z01	Ciutat Vella	33,8	43,0	23,5	0,32	0,43	0,14
Z02	l'Eixample - Dreta	8,9	16,5	10,8	0,39	0,16	0,08
Z03	l'Eixample- Esquerra	14,0	17,7	15,9	0,42	0,24	0,12
Z04	el Poble Sec - la Font de la Guatlla	25,2	21,2	32,3	0,21	0,29	0,05
Z05	la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	17,7	17,4		0,02	0,18	0
Z06	Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	17,5	34,5	6,6	0,50	0,34	0,20
Z07	Les Corts	6,1	10,1	4,2	0,31	0,09	0,03
Z08	Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	42,9		42,9	0	0,43	0
Z09	Sarrià - les Tres Torres	2,9	1,7	3,3	0,29	0,04	0,01
Z10	el Putxet i el Farró- Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	6,4	16,9	5,9	0,49	0,15	0,10
Z11	la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	3,5		4,6	0,33	0,07	0,04
Z12	la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	9,4	14,2	8,3	0,28	0,13	0,03
Z13	el Baix Guinardó - Can Baró - el Guinardó	14,2	22,3	11,0	0,37	0,22	0,09
Z14	la Font d'en Fargues	7,0		7,0	0	0,07	0
Z15	el Carmel - la Teixonera	14,4	28,4	12,7	0,48	0,25	0,12
Z16	Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	10,0	16,3	6,3	0,27	0,15	0,05
Z17	Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	18,4	20,0	14,4	0,36	0,27	0,11
Z18	la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	20,9	22,5	19,3	0,38	0,29	0,11
Z19	la Prosperitat - la Trinitat Nova	24,9	36,6	8,7	0,40	0,35	0,14
Z20	Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	28,3	35,5	11,7	0,25	0,33	0,06
Z21	la Trinitat Vella	35,9	45,6	19,2	0,27	0,40	0,07
Z22	Baró de Viver - el Bon Pastor	12,7	33,2	9,3	0,26	0,20	0,08
Z23	Sant Andreu	6,6	10,7	3,7	0,37	0,11	0,05
Z24	Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	14,0	17,8	11,7	0,19	0,17	0,03
Z25	el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	12,4	18,6	4,1	0,34	0,19	0,07
Z26	Parc i Llacuna, Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	9,3	9,9	8,3	0,14	0,11	0,01
Z27	el Besòs i el Maresme	22,4	47,4	13,3	0,31	0,31	0,11
Z29	la Verneda i la Pau - Sant Martí de Provençals	14,3	18,8	1,9	0,27	0,19	0,05

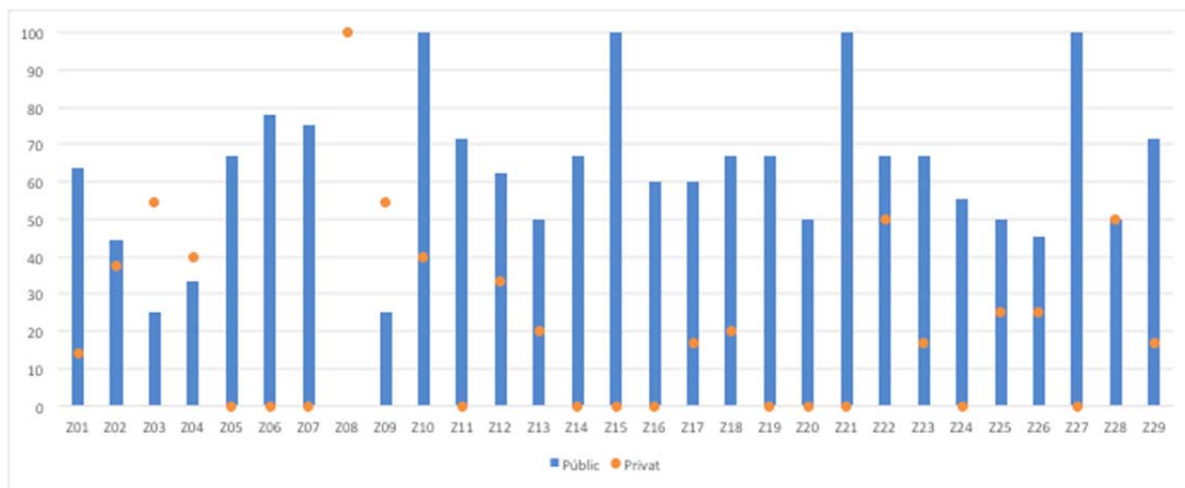
Un darrer aspecte que explorarem en aquest apartat és el de la relació entre segregació escolar y segregació residencial de l'alumnat estranger en els nivells d'educació infantil i primària. El gràfic 4.1. permet observar que per quasi totes les zones la segregació escolar de l'alumnat estranger és notablement superior que la seva segregació residencial (amb l'única excepció de la ZE14). Així mateix, confirma la dispersió territorial d'aquesta relació, amb zones amb nivells alts o baixos de segregació escolar a igual nivell de segregació residencial. Així, el nivell de segregació escolar de la ZE15 (El Carmel-la Teixonera) és notablement més que els de les ZE5 o ZE26, tot i que en aquestes zones el nivell de segregació residencial és lleugerament superior al de la ZE15.

Gràfic 4.1. Relació entre segregació escolar i segregació residencial de l'alumnat estranger de 2n cicle d'educació infantil i primària, per zones educatives. Curs 2016-17.

El gràfic 4.2 complementa el gràfic anterior. En aquest cas ens mostra el percentatge de centres escolars amb sobre representació d'alumnat estranger respecte a l'alumnat estranger resident a la zona. Pot constatar-se com, amb molt poques excepcions, els centres públics amb "excés" d'alumnat estranger superen els concertats, i com en quatre casos (ZE10, ZE15, ZE21 i ZE27) tots els centres públics de la zona estan sobre representats (i en tres d'aquestes quatre zones cap centre concertat està sobre representat). Només en tres zones (ZE3, ZE8 i ZE9) els centres concertats compten amb sobre representació d'alumnat estranger (un alumnat estranger majoritàriament de perfil social diferent al de la resta de la ciutat), si bé en el cas de la ZE8 l'escassa oferta de centres esbiaixa clarament els resultats. Cal destacar com, en conjunt, un nombre considerable de zones té més del 50% dels centres públics sobre representats, indicador de la polarització públic-privat en la presència d'alumnat estranger en els diferents territoris.

Gràfic 4.2. Percentatge de centres educatius de 2n cicle d'educació infantil i primària amb més proporció d'alumnat estranger que l'alumnat estranger resident a la zona, per zona educativa. Curs 2016-17.

4.1.3. La segregació escolar de l'alumnat receptor d'ajuts del fons social i d'ajuts de menjador

L'absència d'un indicador relatiu a l'estatus socioeconòmic de l'alumnat impossibilita calcular la segregació escolar en base als nivells econòmics i culturals de les famílies. Disposem però, de les dades individualitzades de l'alumnat receptor dels ajuts del fons d'emergència social de l'Ajuntament de Barcelona, el qual s'atorga a l'alumnat per sota el llindar de risc de pobresa proporcionat per l'IDESCAT. D'altra banda, l'alumnat receptor d'ajuts de menjador acostuma a ser un altre indicador de nivell socioeconòmic freqüentment utilitzat en els estudis internacionals.

La taula 4.4 recull el percentatge d'alumnat receptor dels ajuts del fons social, l'índex de dissimilitud i l'índex d'aïllament d'aquests alumnes. En primer lloc, es poden observar diferències significatives pel que fa al percentatge d'alumnes receptors del fons social segons zona educativa. Pot constatar-se l'elevat percentatge d'alumnes en situació de pobresa a pràcticament totes les zones de Nou Barris (i en especial a Torre Baró, Ciutat Meridiana, Vallbona i Trinitat Vella), a el Carmel i la Teixonera al districte d'Horta-Guinardó i a Ciutat Vella. Un cop més, les ZE dels districtes 4 i 5 quasi no tenen presència d'aquest alumnat. Aquesta distribució desigual, no es correspon però amb la segregació d'aquest alumnat dins de cada zona educativa. En algunes de les zones més benestants de la ciutat la segregació d'aquest alumnat és més elevada (amb índexs de dissimilitud que s'acosten al 0,6). D'altra banda, de la mateixa manera que en el cas de l'alumnat estranger, la segregació escolar d'aquest alumnat no correlaciona directament amb la seva presència en el territori ($r=0.22$). Zones com Ciutat Vella, Torre Baró-Ciutat Meridiana-Vallbona o Trinitat Vella presenten percentatge molt elevats d'alumnat del fons social però nivells de segregació escolar menors que en altres territoris.

Cal destacar per últim, que els nivells de segregació escolar observats per a l'alumnat beneficiari del fons social són més elevats que els índexs que s'han observat en el cas de l'alumnat d'origen estranger. Aquest fet convida sens dubte a plantejar-se una política activa de la distribució de l'alumnat del fons social entre territoris i entre centres dins dels territoris, un aspecte que reprendrem al darrer capítol d'aquest informe.

Taula 4.4: Índex de dissimilitud i aïllament de l'alumnat de 2n cicle d'educació infantil i primària receptor del fons d'emergència social per zona educativa. Curs 2016-17.

		% Alumnes FS	Dissimilitud FS	Aïllament FS	Aïllament corregit FS
Z01	Ciutat Vella	27	0,31	0,35	0,11
Z02	Eixample Dreta	4	0,53	0,10	0,07
Z03	Eixample Esquerra	6	0,42	0,14	0,08
Z04	El Poble Sec-la Font de la Guatlla	18	0,47	0,31	0,16
Z05	la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	17	0,31	0,24	0,08
Z06	Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	13	0,43	0,23	0,12
Z07	Les Corts	3	0,38	0,06	0,03
Z08	Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	4	0,21	0,06	0,02
Z09	Sarrià-les Tres Torres	1	0,54	0,02	0,01
Z10	el Putxet i el Farró - Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	1	0,58	0,06	0,05
Z11	la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	6	0,54	0,15	0,09
Z12	la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	6	0,32	0,10	0,04
Z13	el Baix Guinardó - Can Baró - el Guinardó	10	0,45	0,20	0,11
Z14	la Font d'en Fargues	5	0,40	0,09	0,04
Z15	El Carmel-la Teixonera	20	0,40	0,30	0,12
Z16	Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	5	0,40	0,11	0,07
Z17	Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	17	0,38	0,26	0,11
Z18	la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	23	0,35	0,31	0,11
Z19	la Prosperitat - la Trinitat Nova	23	0,33	0,32	0,12
Z20	Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	43	0,17	0,47	0,07
Z21	La Trinitat Vella	37	0,30	0,44	0,12
Z22	Baró de Viver- el Bon Pastor	22	0,45	0,36	0,17
Z23	Sant Andreu	6	0,43	0,11	0,05
Z24	Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	10	0,38	0,16	0,07
Z25	el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	9	0,41	0,16	0,08
Z26	el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	4	0,32	0,07	0,02
Z27	el Besòs i el Maresme	30	0,33	0,40	0,13
Z28	Provençals- Poblenou	12	0,26	0,15	0,03
Z29	la Verneda i la Pau - Sant Martí- de Provençals	10	0,40	0,17	0,08

Les tendències per GB confirmen l'existència de barris que concentren major segregació escolar de l'alumnat receptor d'ajuts del fons social. També es confirma en aquest cas que els nivells més elevats de concentració escolar d'alumnat pobre se situen en els territoris més vulnerables dins de cada districte. Curiosament, l'anàlisi per GB permet observar com la segregació escolar dins dels districtes és força més homogènia entre barris del que ho és la concentració escolar. Les diferències en els índexs de dissimilitud entre GB de cada districte són força més homogènies del que ho són les diferències en els índexs d'aïllament. Dit d'una altra manera, el que marca fortament les desigualtats internes dins dels districtes és la concentració de l'alumnat del fons social en determinats centres, per sobre de la seva distribució en el global dels centre de cada zona. Aquest fet indica que l'objectiu d'assolir una distribució més equilibrada de l'alumnat del fons social entre escoles ha de centrar-se

especialment en algunes escoles determinades que “s’especialitzen” en l’escolarització de l’alumnat receptor d’ajuts del fons social, i per tant en l’alumnat més pobre i vulnerable. En el cas de l’alumnat receptor d’ajuts de menjador (taula 4.5) els índexs de segregació i aïllament són, com en el cas de l’alumnat receptor d’ajuts del fons social, superiors als de l’alumnat estranger (tot i que no en totes les zones). En aquest cas cal destacar els elevats índexs de dissimilitud (per sobre de 0,5) de les zones educatives de el Besòs i el Maresme (Z27), Baró de Viver (Z2), El Carmel – la Teixonera (Z15), Sant Gervasi – la Bonanova (Z10), Sarrià – les Tres Torres i Sants – Hostafrancs (Z6).

Taula 4.5: Índex de dissimilitud i aïllament de l’alumnat de 2n cicle d’educació infantil i primària receptor d’ajut de menjador per zona educativa. Curs 2016-17.

		% Alumnes Menjador	Dissimilitu d Menjador	Aïllament Menjador	Aïllament corregit Menjador
Z01	Ciutat Vella	43	0,26	0,48	0,09
Z02	Eixample Dreta	13	0,46	0,26	0,16
Z03	Eixample Esquerra	17	0,38	0,3	0,16
Z04	El Poble Sec-la Font de la Guatlla	32	0,45	0,45	0,20
Z05	la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	39	0,34	0,48	0,15
Z06	Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	31	0,52	0,52	0,31
Z07	Les Corts	11	0,45	0,29	0,20
Z08	Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	27	0,31	0,52	0,34
Z09	Sarrià-les Tres Torres	3	0,50	0,08	0,04
Z10	el Putxet i el Farró - Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	3	0,54	0,18	0,15
Z11	la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	18	0,51	0,34	0,20
Z12	la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	14	0,30	0,20	0,07
Z13	el Baix Guinardó - Can Baró - el Guinardó	25	0,48	0,44	0,25
Z14	la Font d'en Fargues	16	0,35	0,22	0,08
Z15	El Carmel-la Teixonera	45	0,51	0,63	0,34
Z16	Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	14	0,39	0,24	0,13
Z17	Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	39	0,42	0,53	0,23
Z18	la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	50	0,36	0,59	0,18
Z19	la Prosperitat - la Trinitat Nova	49	0,37	0,58	0,19
Z20	Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	75	0,23	0,78	0,12
Z21	La Trinitat Vella	57	0,21	0,59	0,05
Z22	Baró de Viver- el Bon Pastor	44	0,60	0,68	0,43
Z23	Sant Andreu	14	0,41	0,24	0,12
Z24	Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	23	0,42	0,36	0,17
Z25	el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	22	0,42	0,33	0,14
Z26	el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	12	0,26	0,16	0,04
Z27	el Besòs i el Maresme	47	0,70	0,75	0,54
Z28	Provençals- Poblenou	30	0,30	0,36	0,09
Z29	la Verneda i la Pau - Sant Martí- de Provençals	29	0,42	0,45	0,23

4.2. Segregació escolar i zonificació

La relació entre segregació escolar i els diferents models de zonificació escolar que existeixen a Catalunya és també un element recurrent en el debat sobre planificació educativa. A més, tal i com hem esmentat anteriorment, Barcelona va modificar de manera substantiva el seu model de zonificació l'any 2012. Malauradament no s'ha realitzat cap avaluació d'aquest canvi que hagi permès quantificar els seus efectes sobre la segregació escolar de la ciutat.

Per tal d'entendre els efectes d'hipotètics canvis en els models de zonificació de Barcelona sobre la seva efectivitat i equitat realitzem un exercici de simulació que permet estimar les variacions en el nivell de segregació escolar en tres escenaris:

- 1) **Situació real**⁸. A partir de les opcions d'escolarització actuals dels alumnes.
- 2) **Assignació dins la zona educativa**. Aquest escenari s'estima mantenint a l'alumnat que actualment s'escolaritza a la seva zona educativa de residència en el mateix centre educatiu i assignant a aquells alumnes que actualment s'escolaritzen fora de la seva zona educativa un centre escolar dins de la seva zona de residència. Aquest escenari pretén simular el model de zonificació escolar tradicional (sense tenir en compte el criteri de proximitat i nombre mínim de centres públics i concertats que s'aplica actualment a la ciutat) en la hipòtesi que tot l'alumnat s'escolaritza en la seva zona de residència.
- 3) **Escola més propera**. En aquest escenari tot l'alumnat s'escolaritza a l'escola més propera al seu domicili. Aquest escenari pretén simular el model d'escolarització àrea-escola present a alguns municipis de la Catalunya o vigent a molts països amb mínima o nul·la llibertat d'elecció de centre..

Evidentment, aquest és un exercici de caràcter teòric que no pretén esdevenir una simulació totalment real dels dos escenaris simulats (assignació zona educativa i escola propera) ja que no té en compte les places disponibles a cadascuna de les escoles de la ciutat i, per tant, no té en compte possibles situacions d'infraoferta o sobreoferta escolar. Tot i així, aquest és un exercici que permet analitzar quins efectes tindrien possibles canvis en els sistemes de zonificació sobre la segregació escolar.

La taula 4.6. presenta l'índex de dissimilitud de l'alumnat estranger, beneficiari del fons social i receptor de l'ajut menjador per a cadascun dels tres escenaris descrits. Com es pot observar a la taula, la tendència general en el nivell de segregació escolar de qualsevol d'aquests tres subgrups d'alumnes és una reducció significativa entre l'escenari real i el d'assignació a la zona educativa, i encara més important quan es compara l'escenari real i el de assignació a l'escola més propera. El nivell de reducció de la segregació escolar per cadascun dels tres subgrups d'alumnat analitzats depèn de les característiques i la distribució dels mateixos a les diferents zones educatives de la ciutat. És a dir, en aquelles zones educatives on l'alumnat estranger, beneficiari del fons social o receptor de l'ajut menjador representa un percentatge més baix sobre el total d'alumnes de la zona, l'efecte de l'aplicació dels escenaris simulats, en termes generals, redueix més el nivell de segregació escolar. També cal destacar l'excepció a la tendència general observada que suposa la zona de Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes (Z08) on el nivell de segregació de l'alumnat de Fons Social i receptor d'ajut menjador augmenta lleugerament en alguns dels escenaris simulats. Una anàlisi més detallada d'aquest cas mostra que les peculiaritats d'aquesta zona pel que fa a la distribució residencial dels seu alumnat i a la ubicació de les escoles poden explicar aquesta situació.

⁸ Els valors dels índexs de dissimilitud poden variar lleugerament respecte als presentats en seccions anteriors ja que en aquest apartat es treballa únicament amb l'alumnat d'educació primària (excloent l'alumnat de 2n cicle d'educació infantil), que resideixen a la ciutat de Barcelona i que s'escolaritza a un centre educatiu de la ciutat. Aquest criteri s'ha aplicat per tal de poder estimar els altres dos escenaris a partir de la mateixa població de manera que fossin directament comparables.

Taula 4.6. Índex de dissimilitud de l'alumnat de primària segons subgrup d'alumnat i escenari, curs 2016-17.

Zona Educativa	Alumnat estranger			Alumnat Fons Social			Alumnat Ajut Menjador		
	Escenari real	Assignació ZE	Escola propera	Escenari real	Assignació ZE	Escola propera	Escenari real	Assignació ZE	Escola propera
Z01	0.32	0.23	0.19	0.32	0.26	0.20	0.25	0.17	0.19
Z02	0.36	0.25	0.13	0.52	0.34	0.24	0.47	0.21	0.29
Z03	0.33	0.19	0.15	0.42	0.28	0.29	0.38	0.23	0.24
Z04	0.44	0.27	0.15	0.45	0.34	0.24	0.46	0.17	0.28
Z05	0.31	0.25	0.14	0.29	0.24	0.22	0.30	0.21	0.24
Z06	0.44	0.32	0.14	0.43	0.32	0.18	0.48	0.13	0.32
Z07	0.39	0.28	0.14	0.43	0.33	0.23	0.48	0.20	0.33
Z08	0.20	0.17	0.11	0.19	0.20	0.32	0.23	0.26	0.23
Z09	0.29	0.24	0.13	0.53	0.38	0.33	0.53	0.26	0.32
Z10	0.44	0.24	0.12	0.62	0.36	0.31	0.56	0.26	0.28
Z11	0.40	0.24	0.11	0.53	0.28	0.22	0.51	0.19	0.24
Z12	0.30	0.21	0.13	0.33	0.27	0.20	0.30	0.14	0.23
Z13	0.43	0.24	0.12	0.47	0.29	0.14	0.47	0.11	0.27
Z14	0.20	0.28	0.18	0.42	0.26	0.20	0.37	0.19	0.25
Z15	0.46	0.24	0.10	0.40	0.24	0.14	0.48	0.15	0.20
Z16	0.38	0.27	0.20	0.40	0.26	0.22	0.40	0.25	0.26
Z17	0.34	0.26	0.18	0.39	0.27	0.26	0.42	0.21	0.28
Z18	0.32	0.25	0.22	0.39	0.27	0.24	0.36	0.25	0.26
Z19	0.33	0.24	0.14	0.32	0.29	0.16	0.32	0.13	0.25
Z20	0.28	0.27	0.17	0.16	0.15	0.10	0.18	0.06	0.16
Z21	0.37	0.21	0.11	0.28	0.20	0.13	0.20	0.10	0.13
Z22	0.41	0.26	0.33	0.42	0.25	0.34	0.51	0.36	0.28
Z23	0.41	0.29	0.17	0.42	0.29	0.18	0.39	0.15	0.29
Z24	0.37	0.24	0.10	0.37	0.26	0.11	0.41	0.10	0.26
Z25	0.35	0.19	0.12	0.41	0.27	0.17	0.41	0.11	0.23
Z26	0.23	0.20	0.14	0.30	0.25	0.23	0.23	0.18	0.19
Z27	0.41	0.24	0.17	0.33	0.21	0.24	0.51	0.15	0.29
Z28	0.32	0.20	0.15	0.26	0.21	0.25	0.27	0.16	0.21
Z29	0.32	0.22	0.17	0.39	0.29	0.24	0.38	0.20	0.26

Un altre dels possibles resultats que es pot analitzar en aquest exercici és l'efecte que tindria un canvi de zonificació sobre la distribució entre els centres educatius de titularitat pública i privada concertada dels diferents subgrups d'alumnes analitzats. La taula 4.7. mostra com varia el nivell d'estratificació dels diferents subgrups entre ambdós sectors de titularitat als tres escenaris. El nivell d'estratificació s'ha calculat dividint el nombre d'alumnes de cada subgrup als centres de titularitat pública i els centres de titularitat privada concertada. Els valors superiors a 1 indiquen una major presència d'aquests subgrups d'alumnes als centres de titularitat pública, els valors inferiors a 1 indicarien una major presència als centres privats concertats i 1 indicaria la igualtat absoluta.

Com es pot observar a la taula, el nivell d'estratificació entre centres públics i privats concertats es redueix significativament per qualsevol dels tres subgrups d'alumnes considerats i de manera progressiva entre l'escenari real i el d'assignació a la zona educativa, i entre aquest darrer i el d'escola propera. Per tant, els resultats d'aquest exercici semblen indicar que com més es fomenta l'escolarització de proximitat a través dels diferents escenaris de zonificació, més es redueixen les diferències entre centres de titularitat pública i concertada pel que fa a l'escolarització dels tres subgrups d'alumnes analitzats. Cal assenyalar, un cop més, l'excepció que suposa la zona Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes (Z08) que, com en el cas de l'índex de dissimilitud, mostra un comportament totalment diferent a la resta de zones educatives a causa de la seva densitat escolar i poblacional.

Taula 4.7. Estratificació entre centres públics i privats d'educació primària concertats segons sub-grup d'alumnat i escenari, curs 2016-17.

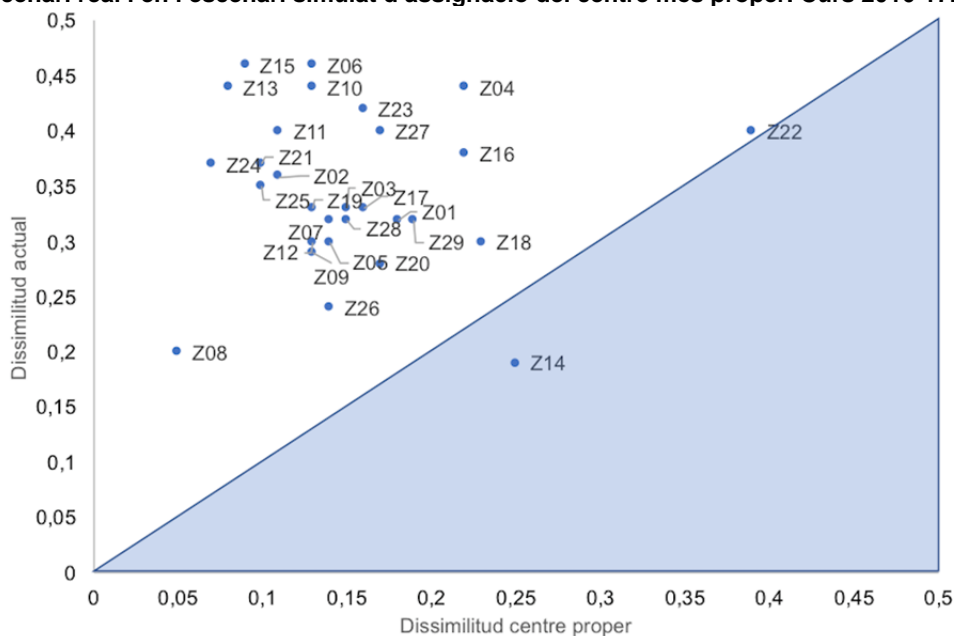
ZE	Alumnat estranger			Alumnat Fons Social			Alumnat Ajut Menjador		
	Escenari real	Assignació ZE	Escola propera	Escenari real	Assignació ZE	Escola propera	Escenari real	Assignació ZE	Escola propera
Z01	1.7	1.4	1.0	2.6	2.0	1.2	1.8	1.5	1.0
Z02	1.8	1.4	1.1	5.4	3.4	1.3	3.5	2.4	1.1
Z03	1.0	1.1	1.0	2.7	2.4	1.2	2.3	2.1	1.0
Z04	1.3	1.3	0.9	3.6	1.9	0.8	3.1	1.8	0.9
Z05	1.7	1.6	0.7	2.8	1.9	1.5	2.2	1.8	0.7
Z06	4.0	2.7	1.0	5.2	3.3	1.0	4.1	2.6	1.0
Z07	1.8	1.9	0.8	6.0	3.6	0.8	7.1	4.0	0.8
Z08	0.2	0.9	1.3	0.3	2.4	0.2	0.2	0.8	1.3
Z09	0.8	0.7	1.2	9.0	2.4	1.0	6.8	3.7	1.2
Z10	5.4	3.3	1.0	22.5	8.3	1.9	19.7	6.7	1.0
Z11	3.4	1.6	0.9	16.9	3.7	0.6	8.1	2.7	0.9
Z12	1.8	1.2	1.2	3.6	1.9	0.9	2.9	1.6	1.2
Z13	2.7	1.6	0.8	5.4	2.4	1.1	3.9	2.1	0.8
Z14	1.4	5.0	1.0	7.5	3.8	0.6	4.2	2.4	1.0
Z15	7.2	2.6	0.9	5.6	2.4	1.0	4.0	1.7	0.9
Z16	3.8	2.2	1.3	5.1	2.3	0.9	4.1	2.2	1.3
Z17	2.4	1.9	1.0	3.6	2.3	1.3	2.5	1.8	1.0
Z18	2.0	1.7	1.1	3.5	2.2	1.3	1.9	1.7	1.1
Z19	5.3	2.3	1.0	19.3	6.1	1.3	3.6	2.2	1.0
Z20	3.8	2.6	1.4	2.5	2.4	1.0	1.5	1.5	1.4
Z21	5.2	2.2	1.4	2.9	2.1	1.6	1.6	1.4	1.4
Z22	1.1	1.1	0.1	1.1	1.3	0.2	1.3	1.4	0.1
Z23	4.1	3.0	0.9	7.9	3.8	1.4	4.5	3.2	0.9
Z24	3.5	1.9	0.9	6.7	3.5	0.9	5.9	2.9	0.9
Z25	4.0	1.5	0.8	13.4	3.0	1.0	6.9	2.2	0.8
Z26	1.6	1.2	0.7	4.9	3.2	0.6	3.1	2.4	0.7
Z27	3.7	2.3	0.9	3.1	2.0	1.1	2.1	1.2	0.9
Z28	0.8	1.2	0.5	0.9	1.4	0.7	1.0	1.7	0.5
Z29	2.6	2.0	1.3	8.5	4.5	1.1	4.2	2.6	1.3

En definitiva, tenint en compte que una de les raons que van justificar el canvi del model de zonificació de l'any 2012 (amb l'augment de les possibilitats de tria de les famílies) va ser la de la reducció de la segregació escolar, la qual s'assumia que era fonamentalment conseqüència de la segregació residencial, l'anàlisi realitzada ofereix prou evidència per constatar que aquesta era una premissa falsa. El gràfic 4.3. complementa el que hem observat en el gràfic 4.1. Il·lustra el resultat de simular l'efecte de l'escolarització en l'escola més propera (el tercer escenari) sobre la segregació escolar de l'alumnat estranger. Les zones que se situen a l'esquerra de la diagonal són zones que hipotèticament reduirien la segregació escolar si les assignacions de plaça escolar es realitzessin únicament per proximitat. Com es pot observar, els resultats són contundents. La segregació es reduiria en 28 de les 29 zones educatives de la ciutat si la tria es realitzés exclusivament per proximitat. Només la ZE14 se situa a la dreta de la diagonal, fet que indica que la segregació escolar de l'alumnat estranger empitjoraria si l'accés a l'escolarització depengués exclusivament de la proximitat.

Curiosament, la situació de la ZE14 contrasta radicalment amb la de les altres zones del districte, per a les quals la reducció de l'índex de dissimilitud seria molt acusada en l'escenari simulat. La mobilitat de l'alumnat de les zones adjacents a una zona d'elevada oferta escolar de qualitat incideix doncs en la segregació escolar de les zones expulsors i millora la situació de la ZE14 com a zona d'atracció de demanda. Amb tot, els nivells de segregació escolar de l'alumnat estranger en aquesta zona són baixos, tant en l'escenari real com en el simulat.

És evident que l'escenari simulat és inviable en un sistema educatiu de quasi mercat com és el nostre. Però la simulació d'aquest escenari extrem ens permet veure els efectes de la mobilitat escolar sobre les desigualtats educatives, així com l'impacte negatiu derivat d'haver augmentat les possibilitats de tria de les famílies. Les estimacions realitzades, d'altra banda, evidencien que un sistema de planificació que reforci la proximitat és viable des d'un punt de vista espacial i demogràfic. L'evidència doncs és clara en aquest sentit.

Gràfic 4.3. Índex de dissimilitud de l'alumnat estranger d'educació primària per zones educatives, en l'escenari real i en l'escenari simulat d'assignació del centre més proper. Curs 2016-17.

CAPÍTOL 5.

Les desigualtats en els costos de l'escolarització

Aquest capítol compara els costos d'escolarització entre tipus d'escola i territoris. Aquesta anàlisi la realitzarem a partir de la informació de costos que recull i sistematitza actualment el CEB, tant per a centres públics com concertats. Les limitacions d'aquesta anàlisi són evidents perquè la informació no es disposa per a tot l'univers d'escoles de Barcelona i perquè les dades corresponen al primer any de recollida de la informació i presenten algunes diferències d'interpretació i comptabilitat en les partides. Tot i les limitacions assenyalades, però, la comparació territorial permet observar algunes diferències importants que il·lustren condicions d'escolarització desiguals de l'alumnat entre zones educatives. Com es podrà observar, disposem de dades de gairebé la totalitat de la xarxa pública però la cobertura de dades en el cas del sector concertat és molt menor.

5.1. Els costos privats associats a l'escolarització

A Catalunya, com a d'altres Comunitats Autònomes, les diferències en els costos privats d'escolarització en els centres sostinguts amb fons públics són molt pronunciades. L'absència de regulacions de màxims en les aportacions voluntàries que demanen els centres concertats (directament o mitjançant fundacions), augmenta notablement la dispersió en funció de cada segment social d'escolarització i del seu poder adquisitiu potencial. D'altra banda, les diferències dins la mateixa xarxa pública tampoc són menors. La gestió de serveis educatius per part de les AFA, el volum d'oferta complementària, l'externalització de determinats serveis, són factors que accentuen les diferències econòmiques entre centres i que poden condicionar l'elecció escolar i fins i tot processos interns d'exclusió de l'alumnat més desafavorit de determinades activitats. La gratuïtat doncs és més formal que real en el nostre sistema educatiu i els costos econòmics són una font clara de desigualtats. Observar la projecció espacial d'aquestes diferències ens permet mesurar el grau d'equivalència en les condicions econòmiques associades a l'escolaritat en les diferents zones de la ciutat. Malauradament, com hem assenyalat, les dades que disposem per a aquesta anàlisi no són completes. La taula 5.1. ens mostra la cobertura d'informació sobre els costos privats associats a l'escolaritat, la qual és notablement més elevada en els centres públics que en els concertats (pels quals no disposem de cap dada en set ZE). En definitiva, en termes agregats disposem dades d'un 70% dels centres de la ciutat, però en el cas dels centres concertats aquest percentatge es redueix a un 40% centres mentre que en la xarxa pública arriba a un total del 95% dels centres (centres dels quals, òbviament, el CEB n'és el titular).

Taula 5.1.: Informació disponibles sobre costos d'escolarització (en % d'escoles de cada zona educativa)

		Centres Públics	Centres Concertats	Total
		Cobertura costos	Cobertura costos	Cobertura costos
Z01	Ciutat Vella	100,0%	57,1%	83,3%
Z02	l'Eixample - Dreta	77,8%	50,0%	60,0%
Z03	l'Eixample- Esquerra	87,5%	63,6%	73,7%
Z04	el Poble Sec - la Font de la Guatlla	100,0%	60,0%	81,8%
Z05	la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	100,0%	0,0%	75,0%
Z06	Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	100,0%	33,3%	73,3%
Z07	Les Corts	100,0%	33,3%	64,7%
Z08	Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	100,0%	0,0%	66,7%
Z09	Sarrià - les Tres Torres	100,0%	27,3%	46,7%
Z10	el Putxet i el Farró - Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	100,0%	20,0%	23,8%
Z11	la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	100,0%	20,0%	66,7%
Z12	la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	87,5%	66,7%	78,6%
Z13	el Baix Guinardó- Can Baró - el Guinardó	100,0%	40,0%	72,7%
Z14	la Font d'en Fargues	100,0%	100,0%	100,0%
Z15	el Carmel - la Teixonera	100,0%	33,3%	66,7%
Z16	Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	100,0%	16,7%	54,5%
Z17	Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	100,0%	66,7%	81,8%
Z18	la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	83,3%	60,0%	72,7%
Z19	la Prosperitat - la Trinitat Nova	83,3%	0,0%	62,5%
Z20	Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	100,0%	0,0%	80,0%
Z21	la Trinitat Vella	100,0%	0,0%	66,7%
Z22	Baró de Viver - el Bon Pastor	66,7%	0,0%	40,0%
Z23	Sant Andreu	100,0%	50,0%	75,0%
Z24	Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	100,0%	75,0%	92,3%
Z25	el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	100,0%	25,0%	70,0%
Z26	el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	100,0%	50,0%	86,7%
Z27	el Besòs i el Maresme	100,0%	100,0%	100,0%
Z28	Provençals del Poblenou	100,0%	50,0%	83,3%
Z29	la Verneda i la Pau - Sant Martí de Provençals	100,0%	33,3%	69,2%

La informació sobre costos es recull en quatre partides diferenciades: quota anual, colònies, menjador i AMPA. En el cas dels centres concertats s'hi afegeixen les aportacions a Fundacions, mecanisme de finançament clau, especialment del sector privat religiós. La dispersió en les pràctiques comptables dels centres escolars és probable que expliqui en algun cas les diferències d'algunes partides entre centres, però des d'un punt de vista agregat, es poden observar diferències significatives en els nivells mitjans de costos.

La taula 5.2. presenta les dades de costos privats de l'escolarització per districtes per a cadascuna d'aquestes partides, incloent sector públic i privat. La taula presenta la mitjana de costos de cada partida entre els centres del districte, així com la desviació típica com a

expressió de la desigualtat interna dins de cada districte. Les diferències territorials són molt pronunciades i s'associen fortament al nivell de renda de cada districte de la ciutat (que són d'altra banda, els districtes que compten amb més presència d'escola concertada).

S'evidencien especialment en les quotes anuals i en les aportacions a les fundacions (tot i que cal recordar el dèficit d'informació de dades relatives al sector concertat). Igualment, és visible que els districtes on els costos d'escolarització són més elevats també ho són les diferències internes. La dispersió dels costos en totes les partides és especialment elevada en els districtes de Les Corts i Sarrià-St. Gervasi i ho és molt menys a Nou Barris o Sant Martí. És interessant i sorprenent, d'altra banda, que malgrat presentar costos mitjans d'escolarització molt elevats, el districte de l'Eixample presenti nivells baixos de dispersió.

Taula 5.2.: Costos privats anuals associats a l'escolarització de 2n cicle d'educació infantil i primària , per districtes de la ciutat (sector públic i concertat), en euros corrents, curs 2016-17.

	Quota anual		Colònies		Menjador		AMPA		Fundació	
	Mitjana	s.d	Mitjana	s.d	Mitjana	s.d	Mitjana	s.d	Mitjana	s.d
Ciutat Vella	286,0	75,6	131,9	23,7	6,78	0,23	21,9	2,9	195,0	60,6
L'Eixample	725,2	74,9	174,9	11,5	7,04	0,19	42,8	2,8	181,7	42,2
Sants-Montjuïc	375,0	70,3	132,7	13,1	6,73	0,17	24,9	1,9	15,0	-
Les Corts	454,7	120,2	180,7	17,3	6,94	0,27	30,8	3,9	38,0	6,9
Sarrià-Sant Gervasi	1.062,9	153,6	183,5	17,1	7,43	0,29	41,4	6,6	352,4	102,7
Gràcia	470,4	80,5	150,7	9,6	6,73	0,15	40,1	4,0	192,8	59,4
Horta-Guinardó	388,4	67,9	156,3	11,2	6,74	0,27	42,1	4,9	422,0	144,4
Nou Barris	298,9	42,5	182,2	15,8	6,51	0,13	25,9	2,2	162,3	22,7
Sant Andreu	352,3	58,9	163,7	10,3	6,38	0,13	31,4	2,2	109,3	51,2
Sant Martí	329,9	41,8	148,3	11,0	6,39	0,22	35,4	2,8	758,7	28,7

Les limitacions de les dades disponibles fan aconsellable realitzar l'anàlisi per ZE o GB exclusivament pel sector públic. La taula 5.3. ens presenta els valors mitjans i la dispersió dels costos de les quatre grans partides de costos per ZE.

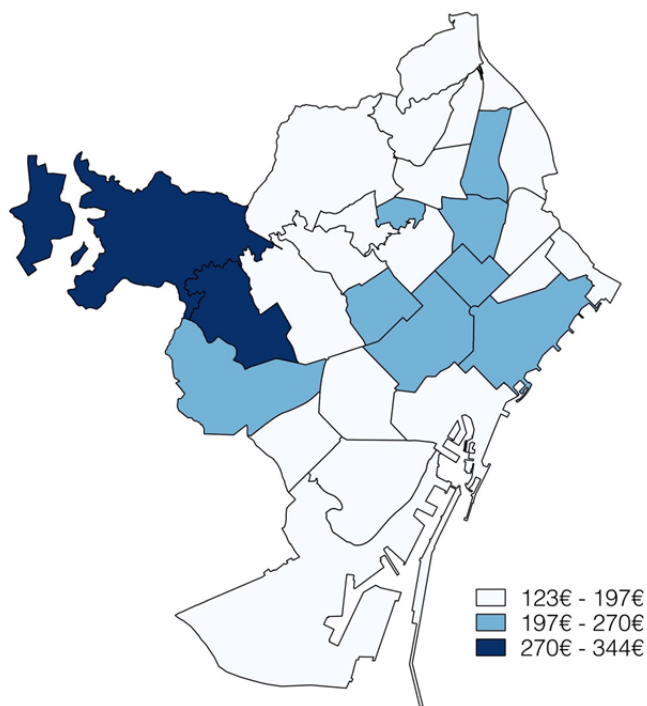

Taula 5.3: Costos privats anuals d'escolarització al sector públic per zona educativa. Centres de 2n cicle d'educació infantil i primària. Curs 2016-17.

	Quota anual		Colònies		Menjador		AMPA	
	Mitjana	S.D	Mitjana	S.D	Mitjana	S.D	Mitjana	S.D
Z01 Ciutat Vella	123.47	56.46	72.08	38.81	6.19	.34	23.75	9.46
Z02 l'Eixample - Dreta	237.35	54.94	142.45	33.68	6.18	.25	46.57	6.43
Z03 l'Eixample- Esquerra	182.62	48.25	148.28	23.54	6.04	.18	38.11	18.35
Z04 el Poble Sec - la Font de la Guatlla	170.40	56.23	149.46	32.26	6.14	.08	25.25	8.58
Z05 la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	178.04	57.29	119.38	45.02	6.11	.11	20.00	4.40
Z06 Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal	164.85	106.80	90.17	47.47	6.21	.21	26.50	8.25
Z07 Les Corts	247.63	93.79	149.34	20.99	6.11	.08	37.20	8.76
Z08 Vallvidrera-el Tibidabo-les Planes	282.50	265.17	171.33	.47	5.08	1.58	100.00	.
Z09 Sarrià - les Tres Torres	344.45	166.14	189.15	70.52	6.69	.42	51.00	69.30
Z10 el Putxet i el Farró - Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	143.00	.	102.67	.	5.96	.	42.00	.
Z11 la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	175.00	30.03	119.75	29.53	6.16	.55	35.50	15.98
Z12 la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	227.43	45.67	152.71	18.56	6.29	.31	47.83	11.14
Z13 el Baix Guinardó- Can Baró - el Guinardó	175.29	60.64	154.67	15.26	5.80	.93	70.00	67.82
Z14 la Font d'en Fargues	263.80	137.36	168.31	24.98	6.25	.36	41.80	24.98
Z15 el Carmel - la Teixonera	154.44	15.84	112.50	45.96	6.18	.04	34.67	9.07
Z16 Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta	193.98	26.11	134.03	25.76	6.16	.09	41.25	22.50
Z17 Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	171.93	25.31	143.78	79.10	6.18	.10	23.50	2.38
Z18 la Guineueta - Canyelles - les Roquetes - Verdun	154.33	47.15	161.85	33.15	5.89	.43	21.67	2.89
Z19 la Prosperitat - la Trinitat Nova	165.49	24.67	142.32	47.13	6.05	.23	18.33	7.23
Z20 Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	151.45	30.96	86.22	13.46	6.15	.10	17.00	2.83
Z21 la Trinitat Vella	191.94	33.40	145.00	77.78	6.20	.00	15.00	.00
Z22 Baró de Viver - el Bon Pastor	177.50	53.03	107.50	17.68	6.40	.28	17.50	17.68
Z23 Sant Andreu	219.14	35.98	149.31	25.27	6.20	.03	31.83	4.92
Z24 Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	213.10	39.97	149.17	47.12	6.28	.31	35.43	9.02
Z25 el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	226.55	39.81	125.07	50.58	6.20	.06	36.50	7.77
Z26 Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou	209.91	27.51	150.62	23.74	6.09	.23	57.43	12.43
Z27 el Besòs i el Maresme	125.84	35.64	91.25	71.81	3.58	2.97	20.00	.
Z28 Provençals del Poblenou	195.30	55.87	157.53	63.17	6.15	.10	28.00	2.83
Z29 la Verneda i la Pau - Sant Martí de Provençals	192.84	129.03	69.00	47.44	5.80	.80	21.25	11.81

La taula 5.3. permet observar l'existència de diferències notables també dins del sector públic. Com és lògic, aquestes diferències són menys pronunciades que les observades per ambdós sectors de manera agregada. No obstant això, la jerarquia observada per districtes es pot constatar en les diferències per zones quan només s'analitzen els costos del sector públic. Les ZE dels districtes 4 i 5 tenen costos elevats, sensiblement per sobre de la mitjana de tots les ZE (190€) – la ZE10 constitueix una excepció però només compta amb una escola pública. Així mateix, la ZE14, amb una elevada densitat d'escoles, té una mitjana de costos d'escolarització elevada així com una dispersió interna també molt elevada. En l'altre extrem, les ZE socialment més desafavorides tenen costos de quota anual per sota la mitjana de la ciutat. És el cas de Ciutat Vella, les ZE de Nou Barris, o les ZE de Sants-Montjuïc. La taula reflecteix també els contrastos de costos entre zones del mateix districte. Així la ZE26 presenta costos sensiblement més elevats que les altres zones de Sant Martí, o el Baró de Viver-Bon Pastor té costos molt menors respecte a la resta de ZE de Sant Andreu. Les quotes a les AMPA són també un terreny en el qual es fan visibles les desigualtats espacials a la ciutat. Aquest és un indicador especialment interessant perquè actua com a *proxy* del volum d'activitats complementàries que mobilitzen les AMPA (sortides formatives, sisena hora dins dels centres finançada per l'AMPA, contractacions d'especialistes a l'etapa de pre-escolar). En un context en el qual l'adquisició de competències personals i professionals van molt més enllà del seguiment del currículum escolar, és evident que aquesta constitueix una de les principals fonts de desigualtat educativa. Com es pot observar, les diferències entre ZE són importants com ho és també la dispersió interna de costos dins de cada ZE. Cal destacar, per exemple, les baixes aportacions a les AMPA a totes les ZE de Nou Barris. El mapa 5.1. permet visualitzar la dispersió territorial de les quotes anuals dels centres públics d'educació infantil i primària.

Mapa 5.1.: Quota anual mitjana dels centres públics de 2n cicle d'educació infantil i primària, per zona educativa. Curs 2016-17.

L'anàlisi per GB confirma l'existència de pols específics de diferenciació de costos educatius dins dels districtes. En la línia del que s'ha observat per altres variables, els barris d'ubicació de les escoles condicionen àmpliament les condicions d'escolarització, i els processos de gentrificació a determinats districtes es projecten en diferències de costos privats d'escolarització. Costos, que com hem assenyalat, diferencien les condicions del procés d'aprenentatge i constitueixen barreres d'accés potencials dins la mateixa xarxa pública.

CAPÍTOL 6.

Equivalència territorial i recomanacions de política educativa

Un cop revisats els indicadors de desigualtat territorial per zones educatives i grans barris, en aquest darrer capítol realitzem una proposta d'equivalència educativa territorial a partir d'una selecció d'indicadors d'accés, procés i resultats. L'objectiu d'aquesta proposta és conèixer la posició relativa de les diferents zones educatives de la ciutat de manera agregada, així com la distància que hi ha entre zones amb relació a les característiques de l'oferta educativa. Aquesta mirada agregada i sintètica del conjunt de territoris de la ciutat precedeix la síntesi dels principals resultats de la diagnosi realitzada i la identificació d'aquells fenòmens que poden ser objecte de polítiques i mesures de planificació educativa des de la perspectiva local. El capítol resumeix els resultats obtinguts en els capítols de l'informe i conclou proposant un conjunt d'orientacions de política educativa que permetin millorar l'equivalència territorial de la ciutat en l'àmbit de l'escolarització universal i obligatòria.

6.1. L'índex d'equivalència territorial

L'índex d'equivalència territorial és el resultat de condensar la informació dels diferents indicadors de les fases del procés educatiu explorats en aquest estudi. La metodologia que seguim s'estructura en quatre passos. En primer lloc, a partir de les dades analitzades en els capítols anteriors i informació relativa al nivell d'assoliment de les competències bàsiques de 6è de primària construïm els indicadors d'equivalència territorial més adients de cada fase del procés de producció educativa. El segon pas consisteix en fixar criteris normatius en forma d'òptims de cada indicador, els quals defineixen una situació hipotètica ideal de desenvolupament educatiu de les zones alhora que serveixen de punt de referència per a situar totes les zones educatives en un continu per a cada indicador. El tercer pas és el del càlcul d'un índex compost d'equivalència territorial que engloba els valors obtinguts corresponents als indicadors seleccionats. El mètode triat per a l'anàlisi és el de components principals (ACP). L'ACP és una tècnica estadística de síntesi de la informació i reducció del nombre de variables. La tècnica permet condensar la informació d'un banc de dades ampli en noves variables o factors que es generen a partir de la combinació lineal de les variables originals, minimitzant la pèrdua d'informació en el procés. En aquest cas els nou indicadors es transformaran en nou components principals amb un valor resultant a partir dels pesos atorgats com a conseqüència de l'aplicació de la tècnica estadística. El valor original de cada indicador es multiplicarà pel seu component principal. La suma d'aquests valors permet obtenir un índex que posteriorment es normalitza (mitjana=0 i desviació estàndard=1). L'índex expressarà la posició relativa de les zones des del punt de vista de l'accés, el procés i els resultats educatius. Totes les zones educatives queden llavors situades en un continu que situa les zones escolars de millor a pitjor situació (a més puntuació, més lluny se situa cada indicador de l'òptim i per tant, pitjor és la situació de la zona).

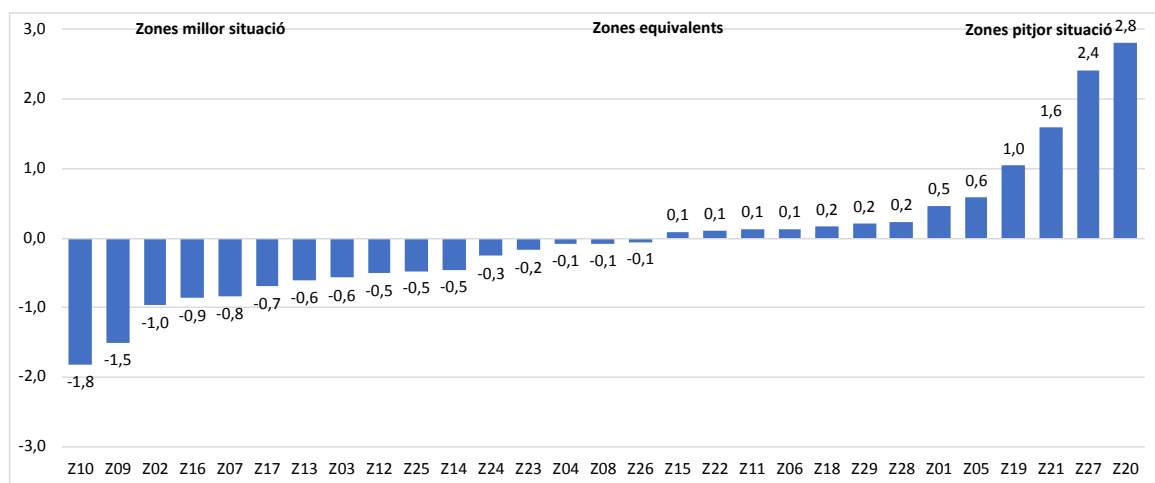
L'índex té en compte diferents indicadors per cadascuna de les dimensions considerades (accés, procés i resultats). En el cas de l'accés s'han tingut en compte els indicadors de la ràtio entre places públiques i privades i el grau de mobilitat intra-urbana de l'alumnat resident a la zona. En el cas del procés educatiu o de les condicions d'escolarització, s'han incorporat indicadors referents a la distribució de l'alumnat estranger i beneficiari del fons social, així com la distribució dels costos d'escolarització. Per últim, per la dimensió de resultats s'ha fet servir informació referent al nivell d'assoliment de les proves de competències bàsiques⁹.

⁹ Informació més detallada sobre la metodologia seguida pel càlcul de l'índex i els indicadors utilitzats es troba disponible contactant amb els autors de l'informe.

El resultat d'aplicar aquests components als valors dels indicadors, la seva suma i la seva posterior normalització (mitjana=0, desviació estandard=1) genera com a resultat un índex que permet ordenar les zones i interpretar com són de pròximes i distants entre sí. El gràfic 6.1 recull els valors de l'índex per a les 29 zones educatives de la ciutat i les ordena segons el seu valor (recordem que valors alts de l'índex expressen una situació pitjor). Hem agafat com a criteri normatiu per a valorar el grau d'equivalència entre zones el rang de desviació de ½ desviació típica [-0,5 a 0,5]. Aquesta decisió situa cinc zones educatives en pitjor situació i vuit zones educatives en millor situació en relació a l'equivalència territorial. Evidentment l'establiment d'aquest rang d'equivalència és discrecional, i altres opcions són possibles a l'hora de prioritzar l'equilibri territorial de l'oferta educativa.

Gràfic 6.1. Equivalència territorial per zones educatives

Els valors resultants a partir de l'anàlisi de components principals i la normalització dels valors ordena les zones educatives en un rang entre -1,8 i 2,8. Els valors més alts de l'índex concentren les zones en situació social més desfavorida, mentre que les zones més ben situades se situen als districtes de Sarrià Sant-Gervasi, Les Corts i Eixample. Amb tot, cal destacar zones com la ZE16 (Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota - Horta) o la ZE13 (el Baix Guinardó- Can Baró - el Guinardó) a Horta-Guinardó com a zones en una bona posició relativa. Els criteris per a establir els líndars a partir dels quals mesurar l'equivalència entre zones són decisions de naturalesa política. En qualsevol cas, l'índex permet identificar quines són les zones que estan pitjor en termes agregat i planificar mesures que ajudin a revertir la seva situació en les diferents fases educatives, d'accés, procés i resultats escolars.

Mentre que el més desitjable és assolir l'equivalència màxima entre territoris, és evident que aquest procés cal seqüenciar-lo i fixar estratègies polítiques dirigides a aconseguir millores en l'equivalència posant especialment esforços en aquelles dimensions més potents des d'un punt de vista de l'eficàcia i l'equitat. Augmentar l'oferta pública d'un territori, potenciar la millora de rendiment d'alguns centres, alterar-ne la composició social, intentar retenir alumnat a la zona o reduir els costos d'escolarització són objectius de naturalesa diferent i que requereixen estratègies polítiques diferents. Les prioritats poden fixar-se de manera flexible entre territoris tenint en compte les oportunitats i l'eficàcia de les intervencions potencials disponibles. L'establiment de criteris normatius de l'equivalència territorial pot ajudar doncs a crear una agenda de política educativa pràcticament per a cada territori. La diversitat entre territoris, tot i que inevitable, pot llavors no traduir-se necessàriament en desigualtats insalvables en la mesura que la política educativa estableixi territoris amb una oferta escolar equivalent.

6.2. L'equivalència en l'accés a l'escolarització i la mobilitat de l'alumnat

Els dos primers capítols analítics de l'informe (2 i 3) s'han centrat en les desigualtats territorials d'accés a l'escolarització. Com es mencionava a l'inici d'aquest capítol, l'equivalència en l'accés va més enllà de la disponibilitat de places escolars, i ha d'incloure el tipus d'oferta disponible a cada territori, així com en el fluxos de mobilitat de l'alumnat entre zones.

En primer lloc, cal destacar que a la ciutat es combinen dues situacions contraposades en termes d'oferta educativa. En primer lloc, **situacions de dèficit d'oferta** que es concentren principalment al Carmel (Z15), la Trinitat Vella (Z21) i el Turó de la Peira (Z17). Aquests dèficits d'oferta d'escolarització a P3 s'expliquen principalment per una manca d'oferta pública que es situa significativament per sota d'altres zones educatives de la ciutat. En segon lloc, **situacions de sobreoferta** a zones educatives com la Font d'en Fargues (Z14), Sarrià (Z9), Vallcarca (Z11), les Corts (Z7) i Sant Gervasi – la Bonanova (Z10) explicades principalment per un excés d'oferta d'escola concertada. Cal assenyalar que ambdues situacions generen problemes importants des del punt de vista de la planificació educativa. Mentre que les zones amb dèficit d'oferta impossibiliten que tots els infants residents s'escolaritzin a centres educatius de la zona¹⁰ i són generadores d'un augment de la demanda en altres zones de la ciutat, les situacions de sobre oferta tenen efectes negatius sobre l'eficàcia de la zonificació escolar reduint la importància del criteri de proximitat en els processos d'escolarització.

Un altra de les conclusions que es poden extreure a partir de l'anàlisi de l'oferta educativa de P3 a la ciutat és l'absència **de caràcter compensatori de l'oferta de places concertades per reduir els dèficits d'oferta pública**. S'observa que els principals dèficits d'oferta concertada es situen en les zones educatives de menor nivell socioeconòmic o en zones amb menys població.

Pel que fa als fluxos de mobilitat entre les zones educatives de la ciutat, l'anàlisi realitzat mostra una **baixa capacitat de les zones educatives per retenir als alumnes residents**. Només 6 (ZE1, ZE9, ZE14, ZE20, ZE23 i ZE26) de les 29 zones educatives tenen percentatges de retenció per sobre del 75% de l'alumnat resident. D'altra banda, l'anàlisi també ha demostrat que l'alumnat nadiu i aquell escolaritzat en centres educatius concertats abandonen la seva zona educativa de residència en major mesura que l'alumnat estranger o el que assisteix a escoles públiques. La baixa capacitat de retenció de les actuals zones educatives genera problemàtiques en dos àmbits principals. D'una banda, les dificultats per planificar una oferta educativa que doni resposta a les necessitats de cada territori. D'altra banda, els diferents patrons de mobilitat de l'alumnat segons les seves característiques socioeconòmiques és un dels elements explicatius dels fenòmens de segregació escolar a la ciutat.

Un altre element a considerar a l'hora d'analitzar els patrons geogràfics d'escolarització de l'alumnat és l'opció pel centre més proper, la qual permet també avaluar el pes de l'escolarització de proximitat a la ciutat. **Les dades presentades en relació a la tria del centre educatiu més proper al domicili de l'alumne mostren que aquesta opció és minoritària al conjunt de la ciutat**. Amb algunes excepcions, producte de l'aïllament geogràfic, és possible observar com la proximitat és un element amb més pes en aquelles zones educatives socialment més desfavorides. D'altra banda, la condició de l'alumne estranger o escolaritzat a centres de titularitat pública augmenten la probabilitat d'haver optat pel centre més proper al domicili.

¹⁰ Evidentment les causes del baix nivell d'escolarització d'alumnes residents a les zones educatives amb dèficit d'oferta van molt més enllà de la disponibilitat de places escolars.

6.3. L'equivalència en la composició social i els costos d'escolarització

L'evidència internacional ha demostrat que la composició social dels centres educatius és un element clau per explicar el rendiment acadèmic i les trajectòries escolars dels seus alumnes. En aquest sentit dues aproximacions principals justifiquen la necessitat de treballar per una distribució més equilibrada de la composició escolar del centres, ja sigui en termes del nivell socioeconòmic dels seus alumnes o de la seva nacionalitat.¹¹ D'una banda, una justificació de caràcter intrínseca que es refereix a la necessitat que la composició dels centres educatius respongui a la diversitat del context on desenvolupen la seva activitat, permetent que els alumnes comparteixin espai educatiu amb una població diversa pel que fa al seu origen social o nacional. D'altra banda, la justificació que des del punt de vista instrumental assumeix que la concentració d'alumnat socialment desafavorit penalitza el nivell d'aprenentatge dels alumnes a través del *peer effect* (efecte company). En aquest sentit, les polítiques de planificació educativa a nivell local han de vetllar per una distribució equilibrada de l'alumnat, especialment en contextos, com és el cas de la ciutat de Barcelona, on l'accés a l'escolarització no només reproduïx sinó que amplifica la segregació urbana. Tenint en compte ambdues justificacions, el capítol 4 d'aquest informe ha analitzat la distribució dels grups d'alumnat que requereixen una especial atenció entre els diferents centres educatius i zones educatives de la ciutat.

En relació a l'alumnat estranger, cal assenyalar que el conjunt de la ciutat no presenta índexs de segregació escolar particularment elevats si es compara amb altres municipis de Catalunya.¹² Tot i això, l'anàlisi ha permès identificar **diferències significatives entre zones educatives pel que fa a la segregació escolar dels alumnes de nacionalitat estrangera**. En aquest sentit, les zones educatives de el Poble Sec - la Font de la Guatlla (Z4), Sants - Hostafrancs - la Bordeta - Badal (Z6), el Putxet i el Farró- Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany (Z10), Can Baró - el Baix Guinardó (Z13), el Carmel - la Teixonera (ZE15), Baró de Viver - el Bon Pastor (Z22), Sant Andreu (Z23) o el Besòs i el Maresme (Z27) mostren índexs de segregació escolar de l'alumnat estranger significament superiors a la resta de zones educatives de la ciutat. No obstant això, des del punt de vista de les característiques socioeconòmiques de les diferents zones educatives no és possible observar un patró específic que permeti explicar les situacions de major segregació escolar: ni el nivell socioeconòmic de les zones educatives, ni el percentatge d'alumnat estranger semblen ser factors que determinin els nivells de segregació. Més enllà de les mesures estructurals que han de fomentar una escolarització més equilibrada de l'alumnat, cal analitzar en profunditat les dinàmiques d'escolarització (distribució de l'oferta escolar, orientació dels centres concertats, processos de guetització) que produeixen els fenòmens de segregació escolar. De fet, l'anàlisi ha permès mostrar que a totes les zones educatives, a excepció de la Z14, la **segregació escolar és significativament superior a la segregació residencial** i que, per tant, actualment el procés d'escolarització a la ciutat de Barcelona amplifica la desigual distribució territorial de l'alumnat segons les seves característiques socioeconòmiques.

Un altre dels fenòmens rellevants pel que fa a la distribució de l'alumnat estranger són els processos de concentració (mesurats a l'informe a través de l'índex d'aïllament). Un cop corregit el càlcul en funció del pes de l'alumnat estranger a cada zona (índex d'aïllament corregit) les dades indiquen que les situacions de concentració escolar no són particularment importants al conjunt de les zones educatives. Tot i això, cal parar especial atenció a les desigualtats observades entre centres de titularitat pública i concertada pel que fa a la concentració d'alumnes estrangers. A la gran majoria de zones educatives de la

¹¹ Vegeu, per exemple: Dupriez, Dumay, X. i Vause, A. (2008) How do school systems manage pupil heterogeneity? *Comparative Education Review*, 52 (2): 245-273, o Benito, R., Alegre, M.A., i González, I. (2014) School segregation and its effects on educational equality and efficiency in 16 OECD comprehensive school Systems, a *Comparative Education Review*, 58 (1): 104-134.

¹² Vegeu els informes del Síndic de Greuges (2016) *La segregació escolar a Catalunya*. 2 vols. Barcelona: Síndic de Greuges.

ciutat **el nombre de centres públics que escolaritza a un percentatge d'alumnes estrangers superiors a la població resident és molt superior al de centres concertats.** Per tant, tot i que les situacions de concentració escolar no són un fenomen estructural a Barcelona, afecten de manera molt majoritària als centres públics.

La segregació escolar de l'alumnat receptor d'ajuts del fons social o d'ajuts de menjador (com a *proxy* de la segregació de l'alumnat de baix nivell socioeconòmic) és, en termes generals, significativament superior a la de l'alumnat estranger. Les zones educatives de l'Eixample – Dreta (Z3), Sarrià – les Tres Torres (Z9), el Putxet i el Farró (Z10), la Salut – Vallcarca (Z11) presenten índexs de dissimilitud d'aquest alumnat per sobre del 0.5, és a dir, un nivell de segregació molt elevat. En el cas del alumnat receptors d'ajuts de menjador escolar, la segregació es situa també significativament per sobre de la de l'alumnat estranger i és, en termes generals, superior a la de l'alumnat receptor dels ajuts dels fons social. En aquest àmbit cal destacar els índexs de segregació de les zones educatives de el Besòs i el Maresme (Z27), Baró de Viver (Z2), El Carmel – la Teixonera (Z15), Sant Gervasi – la Bonanova (Z10), Sarrià – les Tres Torres i Sants – Hostafrancs (Z6), totes elles amb un índex de dissimilitud de l'alumnat receptor d'ajuts de menjador superior al 0,5.

D'altra banda, les simulacions realitzades per conèixer la relació entre els diferents models de zonificació i la segregació escolar han mostrat com **la desigual distribució dels diferents subgrups d'alumnes es redueix de manera significativa en aquells models on es fomenta en major mesura l'escolarització de proximitat.** De fet, la simulació que ha permès comparar la segregació escolar actual i aquella que es produiria si tots els alumnes s'escolaritzessin al centre més proper (molt més baixa) demostra que els diferents patrons d'escolarització dels alumnes són significatius a l'hora d'explicar les diferències entre la segregació residencial la segregació escolar.

Per últim, un altre dels elements analitzats amb importants implicacions des del punt de vista de l'equivalència són els costos assumits de manera directa per les famílies (capítol 5). L'anàlisi dels costos privats d'escolarització a les diferents districtes de la ciutat permet identificar dos fenòmens rellevants. D'una banda, les importants **diferències entre districtes** que poden arribar a ser més de 3,5 vegades superiors entre el districte amb una mitjana més alta (Sarrià – Sant Gervasi) i el districte amb la mitjana més baixa (Ciutat Vella). D'altra banda, les **diferències de costos intra-districtes** com és el cas de Les Corts o Sarrià – Sant Gervasi. En el cas del sector públic (on la informació és molt més completa) també ha estat possible observar diferències significatives entre els diferents centres educatius. Els centres públics de les zones de l'Eixample – Dreta (Z2), Les Corts (Z7), Vallvidrera- el Tibidabo (Z8), Sarrià – les Torres (Z9), la Font del Fargues (Z14) i el Camp de l'Arpa del Clot (Z25) tenen, de mitjana, costos sensiblement superiors a la resta de centres públics de la ciutat.

6.4. Equivalència territorial i propostes de política educativa

El conjunt de dades i indicadors analitzats als capítols anteriors, a més d'oferir àmplia informació estadística, ha permès desenvolupar una metodologia que permet poder comparar les diferents zones educatives de la ciutat, establint una mesura d'equivalència entre els diferents territoris. Els resultats de l'índex d'equivalència territorial permeten identificar un seguit de zones educatives que, en termes globals, presenten desigualtats en les dimensions d'accés, procés i resultats significativament superiors a la resta de zones. En aquest grup, que podem considerar com a territoris d'acció prioritària, trobem les zones educatives de la Marina del Prat Vermell (Z5), la Prosperitat – la Trinitat Nova (Z19), la Trinitat Vella (Z21), el Besòs i el Maresme (Z27) i Torre Baró – Vallbona – Ciutat Meridiana (Z20).. L'avaluació de les polítiques educatives desenvolupades a nivell local ha de permetre contrastar fins a quin punt aquestes mesures són capaces de generar una major equivalència educativa entre els diferents territoris de la ciutat. La taula 6.1., a mode de conclusió, sintetitza algunes mesures prioritàries per millorar l'equivalència entre les diferents zones educatives de la ciutat.

1.3.Taula 6.1. Síntesi de mesures de política educativa per a millorar l'equivalència territorial

Dimensió	Fenomen	ZE d'acció prioritària	Mesures	Possibilitats de focalització
Equivalència en l'accés a l'escolarització	Situacions d' infra oferta pública	Z15, Z21, Z17	<ul style="list-style-type: none"> Increment de l'oferta pública a través de la creació de nous grups o l'apertura de nous centres educatiu. 	Sí
	Situacions de sobre oferta	Z14, Z9, Z11, Z7, Z10	<ul style="list-style-type: none"> Correcció d'excessos d'oferta educativa de places posant especial atenció en la situació d'aquells centres amb excés d'oferta crònic. Revisió dels grups concertats prèviament al procés de preinscripció en aquells centres amb baixa demanda estructural. 	No
	Absència de caràcter compensatori de l'oferta concertada	Z2, Z7, Z9, Z10, Z11, Z14, Z16	<ul style="list-style-type: none"> Caràcter compensatori com a criteri per l'autorització d'obertura de nous grups o centres educatius concertats. 	Sí
	Baixa capacitat de retenció de les zones educatives	Totes a excepció de Z1, Z9, Z14, Z20, Z23 i Z26.	<ul style="list-style-type: none"> Correcció de les situacions de sobreoferta de les zones educatives. Eliminació del criteri de proximitat en el cas dels centres situats fora de la zona educativa. 	No
	Baix pes de l'escolarització de proximitat	Z15, Z28	<ul style="list-style-type: none"> Revisió del model de zonificació escolar cap a model pre-2012. 	No
Equivalència en les condicions d'escolarització	Segregació escolar de l'alumnat estranger	Z4, Z6, Z13, Z15, Z22, Z23, Z27	<ul style="list-style-type: none"> Millorar el sistema de detecció d'alumnat amb NESE. Millora la coordinació entre serveis socials i EAPs pel diagnòstic de l'alumnat receptor d'ajudes del fons social. Fixar mínims i màxims d'alumnes NESE per centre segons zona educativa. 	No
	Segregació escolar de l'alumnat receptor del fons social (zones amb baixa presència d'aquest alumnat)	Z2, Z9, Z10, Z11, Z23		
	Segregació escolar de l'alumnat receptor del fons social (zones amb elevada presència d'aquest alumnat).	Z4, Z13, Z22, Z29		
	Sobre representació d'alumnat estranger als centres públics i infra representació als centres concertats	Z10, Z15, Z21 i Z27	<ul style="list-style-type: none"> Redistribució interna de l'alumnat amb NESE entre centres de la zona (fins i tot posterior a la preinscripció escolar 	Sí

Equivalència territorial	Zones educatives amb una situació educativa pitjor que la mitjana de la ciutat	Z5, Z19, Z21, Z27, Z20	<ul style="list-style-type: none">• Desenvolupament de plans d'acció prioritària en les ZE en pitjor situació.• Actuacions focalitzades en aquells àmbits (accés, procés i resultats) d'intervenció prioritària.• Desenvolupament de plans d'acció individualitzats en funció dels principals dèficits de cada ZE.• Avaluació de l'impacte de les intervencions i polítiques desenvolupades sobre el progrés educatiu de les ZE i sobre l'equivalència territorial de la ciutat.	Sí
--------------------------	--	------------------------	---	----